

Muzea regionalne w Republice Czeskiej – różnorodność użytkowania zabytkowych siedzib

Słowa kluczowe: muzeum, krajoznawstwo, zabytek, udostępnienie, Republika Czeska

Abstrakt

W artykule poddano analizie wybrane muzea regionalne w Republice Czeskiej, które mieszczą się w obiektach zabytkowych: zamkach i pałacach, klasztorach i świątyniach oraz ratuszach, kamienicach lub rezydencjach miejskich. Celem pracy jest określenie roli, jaką zabytkowa siedziba – a w zasadzie jej wnętrza – może pełnić w narracji muzeum (jedynie tło dla wystawionych zbiorów, integralna część ekspozycji czy też główna atrakcja przyciągająca odwiedzających). Artykuł ma głównie charakter przeglądowy. Przeprowadzone analizy wykazały dużą różnorodność podejść w badanym względzie, a ich efektem jest zestaw dobrych wzorców wykorzystania historycznych siedzib w ofercie muzealnej. Materiał do pracy autor uzyskał w czasie swoich podróży po Republice Czeskiej oraz w oparciu o literaturę i strony internetowe poszczególnych instytucji (w celu aktualizacji informacji). Dla pogłębienia analiz zaprezentowano podstawowe dane statystyczne dotyczące m.in. liczby muzeów w całym kraju, liczby wystaw stałych i czasowych, powierzchni wystawienniczej, dodatkowej działalności instytucji muzealnych, ich finansów, ale przede wszystkim frekwencji.

Wprowadzenie

W Republice Czeskiej dzięki bardzo małym zniszczeniom w czasie II wojny światowej¹ zachowało się wyjątkowo wiele obiektów zabytkowych, zwłaszcza zamków, pałaców i kościołów, ale także klasztorów, kamienic czy rezydencji miejskich, zagród wiejskich bądź starych cmentarzy. Po II wojnie światowej, w nowych realiach gospodarki socjalistycznej, trzeba było te obiekty w jakichś sposób zagospodarować. Często rozwiązania były zbliżone do stosowanych w Polsce, to znaczy w pałacach lokowano biura lub mieszkania pracowników państwowych gospodarstw rolnych, co niejednokrotnie prowadziło do zatarcia lub całkowitego zniszczenia ich cech stylowych. Negatywnym zjawiskiem było także porzucanie wielu klasztorów czy zamienianie różnych obiektów sakralnych w magazyny², co wiązało się z ateizacją kraju. Co prawda proces ten rozpoczął się w czasach wojen husyckich w XV w. i był kontynuowany w okresie reformacji, ale po II wojnie światowej był oczywiście skutkiem polityki prowadzonej przez władze komunistyczne. W wyniku ich decyzji w kilku klasztorach (np. Broumov, Králíky czy Bílá Voda u podnóża Rychlebskich hor, tuż przy granicy z Polską niedaleko Paczkowa [Kołodziejczyk 2011b, s. 15]) zgromadzono wszystkich zakonników i zakonnice z całej Republiki Czeskiej. Trzeba jednak

¹ Nie należy jednak zakładać, że II wojna światowa nie spowodowała żadnych strat – w różnych częściach kraju trwały walki, w tym oddziałów partyzanckich, choć było to powszechniejsze na Morawach, np. w południowej części czeskich Beskidów. Wiele zniszczeń pod koniec wojny lub bezpośrednio po niej spowodowała też Armia Radziecka, która – przynajmniej czasowo – zajęła szereg zabytków (por. historia zamku Děčín [Kołodziejczyk 2016, s. 17–18]).

² Zdarzało się to nawet w znanych, historycznych miastach jak Kutná Hora, gdzie w magazyn przekształcono późnobarokowy kościół św. Jana Nepomucena z lat 1734–1754 z cennymi freskami na sklepieniu. Obecnie przywrócono w nim wyposażenie i jest udostępniony do zwiedzania (płatne wejście, przewodnik w języku czeskim, teksty w językach obcych).

podkreślić, że dla wielu zabytków znaleziono przeznaczenie związane z turystyką czy kultywowaniem dziedzictwa, co pozwoliło na ich zachowanie w dotychczasowym stanie i restaurację. Często nowymi użytkownikami stawały się muzea regionalne, które w ten sposób objęły opieką zarówno zamki i pałace, kamienice i rezydencje miejskie, jak i klasztory.

Muzea regionalne (czes. *vlastivědné muzeum*)³ są bardzo powszechną formą muzealnictwa w Republice Czeskiej. Wiele powiatów (czes. *okres* ⁴) utrzymuje takie placówki, z których duża część posiada jeszcze po kilka filii (czasem są to właściwie samodzielne muzea, innym razem izby pamięci lub np. udostępniane turystom zabytkowe gospodarstwa rolne). Do tej grupy zaliczają się także muzea miejskie, które możemy znaleźć w prawie każdym większym mieście, jak i obiekty odnoszące się do większych obszarów – regionów historycznych, kulturowych, etnograficznych. Dość powszechne są też muzea specjalistyczne (np. rolnictwa; przemysłu – ogólne i związane z poszczególnymi jego gałęziami, np. piwowarstwa; rękodzieła, np. koronkarstwa; archeologiczne itp.), które tu jednak nie będą omawiane. Większość muzeów regionalnych w Republice Czeskiej w obecnej formie powstało po II wojnie światowej, choć z reguły nawiązują do tradycji przedwojennych, także XIX - wiecznych (czasem zajmując ten sam obiekt). Ponieważ znacząca część ziem czeskich przed II wojną światową była zamieszкана przez tzw. Niemców sudeckich, dorobek sprzed 1945 r. nie zawsze był ceniony lub musiał być w odmienny sposób zinterpretowany. Chociażby ten fakt wymusił zmiany w ekspozycjach. Ponadto, część zbiorów zaginęła w okresie II wojny światowej (często w wyniku ukrywania ich w „bezpiecznych” miejscach⁵). W okresie komunistycznym narracja muzeów regionalnych wpisywała się w propagandę państwową⁶, jednak od lat 90. XX w. placówki te przeszły znaczącą metamorfozę, częściowo także dzięki wsparciu Unii Europejskiej. Większość nadal prezentuje swoje zbiory w tradycyjny sposób, część jednak posiada nowoczesne wystawy wykorzystujące techniki multimedialne lub pełni rolę aktywnego ośrodka kształtowania lokalnej kultury. Trzeba przy tym podkreślić, że są one w zdecydowanej większości utrzymywane przez władze lokalne (z reguły powiatów lub gmin, czasem poszczególnych miejscowości), stąd nie posiadają znaczących funduszy na funkcjonowanie. Tylko niektóre są dotowane w całości lub części przez władze centralne.

Jak wspomniano wyżej, muzea regionalne lub ich filie często mieszczą się w obiektach zabytkowych (tab. 1, ryc. 1). Jest to efekt zarówno decyzji jeszcze przedwojennych, jak i powojennych, ale czasem także współcześnie niektóre zabytki brane są w opiekę przez placówki muzealne. Celem niniejszego artykułu – który ma charakter przede wszystkim przeglądowy – jest prześledzenie oferty i sposobów funkcjonowania wybranych muzeów regionalnych w Republice Czeskiej zajmujących właśnie różnego typu obiekty zabytkowe,

³Tłumaczenie tego pojęcia nie jest jednoznaczne. Czeskie słowo *vlastivědné* odnosi się do wiedzy o własnym kraju. Można by więc skorzystać z polskiego określenia ‘krajoznawczy’, ale z kolei ‘muzea krajoznawcze’ nie występują w literaturze polskiej. Stąd postanowiono użyć pojęcia ‘muzea regionalne’, które jest stosowane przez Główny Urząd Statystyczny. Trzeba jednak pamiętać o krajoznawczym charakterze analizowanych placówek.

⁴Republika Czeska dzieli się na 13 województw (czes. *kraj*), a dodatkowo wyróżnia się Pragę jako miasto wydzielone. Województwa zawierają w sobie powiaty (czes. *okres*), a te z kolei dzielą się na niewielkie gminy (czes. *obec*).

⁵Nie zawsze jednak uchroniło to je przed grabieżą lub zniszczeniem.

⁶Przykładem tego jest założenie w 1950 r. państwowego muzeum rolnictwa w empirowej, XIX-wiecznej rezydencji Kačina koło Kutnej Hory. Zachowane historyczne wyposażenie wnętrz zostało wówczas usunięte i zdeponowane w magazynach. Muzeum to funkcjonuje do dziś (jako Muzeum Wsi Czeskiej), przy czym po 1995 r. rozszerzono ekspozycję o wystawy o warunkach życia różnych warstw społecznych na XIX-wiecznej wsi i przywrócono wyposażenie reprezentacyjnych wnętrz, zaś główne wystawy związane z rolnictwem przeniesiono na pierwszą kondygnację (m.in. około 400 historycznych narzędzi do orki).

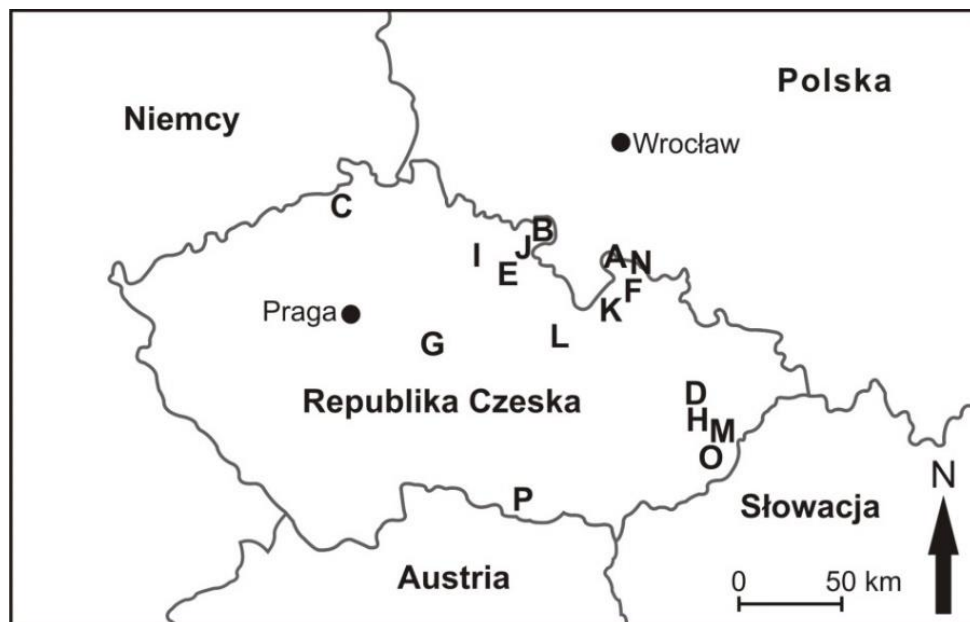
które wcześniej miały inne przeznaczenie. Kluczowym pytaniem jest, czy takie historyczne budowle są tylko miejscem, w którym prezentowane są wystawy, czy stanowią one jednak integralną część narracji muzeum, czy też może sam zabytek stanowi główną atrakcję przyciągającą odwiedzających? Przedmiotem analiz są placówki, których wystawy mają ogólny, krajoznawczy charakter, przy czym nie zawsze musi znajdować on bezpośrednie odzwierciedlenie w nazwie (np. Czeskie Muzeum Srebra w Kutnej Horze skupione jest na dziejach pozyskiwania i przetwarzania srebra w tym mieście dlatego, że był to najważniejszy czynnik jego rozwoju, ale wystawy traktują generalnie o historii okolicy i lokalnej kulturze, w tym życiu mieszczan). Obserwacje prowadzono w latach 2005–2016 podczas licznych podróży po Republice Czeskiej (zwiedzanie wystaw, rozmowy z pracownikami muzeów, zbiór materiałów). Zwracano uwagę na treść wystaw, odwołania do historii obiektu, w którym mieści się placówka, oraz generalnie na rolę zabytkowej budowli w funkcjonowaniu muzeum. Wsparciem dla analiz i sposobem uaktualnienia niektórych informacji była literatura fachowa i krajoznawcza, materiały promocyjne oraz źródła internetowe. Ponadto, w oparciu o dostępne źródła statystyczne prześledzono różne dane dotyczące czeskich muzeów (m.in. zmiany ich liczby w ostatnich latach, liczba i powierzchnia wystaw stałych i czasowych, frekwencja, inna działalność, finanse itp.), przy czym zestawienia te są niestety z reguły przygotowywane dla ogółu placówek muzealnych w kraju, stąd trudno uzyskać szczegółowe informacje wyłącznie dla muzeów regionalnych. Efektem analiz są propozycje dobrych wzorców, które warto wykorzystać podczas adaptacji na cele turystyczne i wystawowe obiektów zabytkowych w innych krajach, w tym w Polsce.

Tab. 1. Wybrane muzea regionalne w Republice Czeskiej, mieszczące się w różnego typu obiektach zabytkowych

Typ obiektu zabytkowego	Przykłady muzeów regionalnych
Zamek	<u>Děčín</u> (filia), <u>Jeseník</u> , <u>Kutná Hora</u> (Czeskie Muzeum Srebra), <u>Pecka</u>
Pałac	Blansko, Bučovice, Chocẽ, Chrast, <u>Děčín</u> , Jevišovice (filia Muzeum Morawskiego z Brna), Jíčín, Kyjov, Lanškroun, <u>Lešna u Valašského Meziříčí</u> (filia muzeum z Vsetína), Mikulov, Pardubice, Telč, Třebíč (Muzeum Vysočiny), <u>Valašské Meziříčí</u> (filia muzeum z Vsetína), <u>Vsetín</u> , Vyškov, Zlín, <u>Znojmo</u> (filia Muzeum Południowomorawskiego), Ždánice
Klasztor	<u>Bílá Voda</u> , <u>Broumov</u> , Litomyšl, <u>Police nad Metují</u> , <u>Předklášteří u Tišnova</u> (Muzeum Podhorácké), <u>Znojmo</u> (Muzeum Południowomorawskie)
Świątynia	Boskovice (filia w synagodze), Břeclav (muzeum i galeria w synagodze), <u>Hranice</u> (filia w synagodze), <u>Valašské Meziříčí</u> (filia muzeum z Vsetína w drewnianym kościele)
Kamienica	Chrudim, Hořice, <u>Jaroměř</u> , Králíky, Kroměříž, <u>Kutná Hora</u> (filia Czeskiego Muzeum Srebra), Letohrad, Litomyšl (filia), Náchod, Nová Paka, Slavonice, Šlapanice, <u>Vidnava</u> , Zlaté Hory, Znojmo (filia)
Ratusz	<u>Hranice</u> , <u>Staré Město pod Sněžníkem</u>
Rezydencja miejska	<u>Ústí nad Orlicí</u> , Žamberk

Uwagi: Podkreślono muzea omówione szerzej w niniejszej pracy. Podano nazwy tych muzeów, które są w jakichś sposób specyficzne i nie zawierają w nazwie słowa „regionalny” lub „krajoznawczy”.

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 1. Miejscowości, w których mieszczą muzea regionalne omawiane szerzej w niniejszym artykule (por. tab. 1): A – Bílá Voda, B – Broumov, C – Děčín, D – Hranice, E – Jaroměř, F – Jeseník, G – Kutná Hora, H – Lešna u Valašského Meziříčí, I – Pecka, J – Police nad Metují, K – Staré Město pod Sněžníkem, L – Ústí nad Orlicí, M – Valašské Meziříčí, N – Vidnava, O – Vsetín, P – Znojmo

Źródło: opracowanie własne.

Muzealnictwo w Republice Czeskiej

Zbieraniem danych dotyczących funkcjonowania instytucji kultury w Republice Czeskiej, w tym muzeów regionalnych, zajmuje się Narodowy Ośrodek Informacyjny i Konsultacyjny dla Kultury (czes. *Národní informační a poradenské středisko pro kulturu*, w skrócie NIPOS), organizacja pomocnicza związana z Ministerstwem Kultury. Niestety, dane agregowane dla całego kraju lub poszczególnych województw dotyczą wyłącznie wszystkich muzeów ogółem, bez różnicowania ich charakteru. Trzeba jednak podkreślić, że w grupie tej muzea regionalne stanowią większość (nieco ponad 50%), choć zalicza się do niej także galerie sztuki (15% ogółu) czy różnego typu izby pamięci. Muzea specjalistyczne – biorąc pod uwagę poszczególne dziedziny z osobna – są jeszcze mniej liczne. Przykładowo 8% wszystkich placówek stanowią muzea związane z przemysłem, techniką i wiedzą ścisłą [Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 7]. Struktura ta od wielu już lat nie ulega poważniejszym zmianom. Mając na względzie te uwagi, wydaje się jednak uzasadnione – w kontekście zagadnienia poruszanego w niniejszym artykule – prześledzenie danych dotyczących liczby muzeów w kraju, osób je odwiedzających i prowadzonej przez nie działalności (tab. 2)⁷.

⁷W podobnej konwencji wcześniej autor przedstawił dane dla zabytków udostępnionych do zwiedzania, ze szczególnym naciskiem na zamki i pałace [Kołodziejczyk 2016].

Tab. 2. Muzealnictwo w Republice Czeskiej w świetle danych statystycznych za lata 1995–2014

Charakterystyka	Lata							Zmiana	
	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2014/ 1995	2014/ 2010
Liczba muzeów, galerii i izb pamięci	333	440	457	477	502	512	509	1,53	1,07
Liczba muzeów i izb pamięci	x	x	x	412	433	441	437	x	1,06
Liczba galerii	x	x	x	65	69	71	72	x	1,11
Liczba filii muzeów i galerii	x	x	x	321	323	332	332	x	1,03
Liczba wystaw stałych i czasowych	3 912	4 777	5 420	5 675	6 014	6 076	6 199	1,58	1,09
w tym: liczba wystaw stałych (ekspozycji)a)	964	1 492	1 691	1 828	2 009	1 973	1 992	2,07	1,09
liczba wystaw czasowych	2 948	3 285	3 729	3 847	4 005	4 103	4 207	1,43	1,09
Liczba zwiedzających (w tys.)	8 915	9 323	9 132	9 308	9 577	10 490	11 651	1,31	1,25
Liczba zwiedzających w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	863	908	892	884	911	998	1 107	1,28	1,25
Liczba zwiedzających w przeliczeniu w 1 m2 powierzchni wystawienniczej	x	12	10	10	10	11	12	x	1,20
Całkowita powierzchnia wystawiennicza (m2)	x	748 203	875 127	924 564	936 907	949 026	962 199	x	1,04
w tym: dostęp bezbarierowy (m2)	x	x	x	244 032	489 265	504 548	529 932	x	2,17
Liczba zorganizowanych imprez kulturalnychb)	x	x	x	14 582	11 721	13 244	14 416	x	0,98
Liczba uczestników imprez kulturalnych (w tys.)	x	x	x	1 538	1 472	1 485	1 670	x	1,09

Uwagi: Zmiany wyrażone są przez iloczyn wartości z dwóch lat, stąd spadek wyraża się wynikiem poniżej 1, zaś wzrost – powyżej 1. x – brak danych; a) według stanu na 31 grudnia danego roku; b) imprezy kulturalne najczęściej przybierają formę odczytów lub wykładów, ale zdarzają się też większe imprezy, w tym plenerowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Kultura České Republiky v číslech... 2015*, s. 6–7; *Statistics on culture 2014... 2015*, s. 24; *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 9–10.

W Republice Czeskiej udostępnionych dla zwiedzających jest obecnie nieco ponad 500 muzeów i galerii, przy czym te drugie są w zdecydowanej mniejszości (tylko około 70 placówek). W związku z takimi proporcjami w 2014 r. działało 437 muzeów i izb pamięci. Od kilku lat liczby te utrzymują się na podobnym poziomie (tab. 2). Niewielkie zmiany wynikają bądź z usamodzielniania się niektórych filii⁸, bądź z prowadzonych

⁸ Dane dotyczące liczby muzeów zawarte w tab. 2 (trzy pierwsze wiersze) uwzględniają tylko samodzielne muzea, bez filii, które uznawane są po prostu za część konkretnego muzeum. W 2014 r. istniały 332 filie muzealne i ich liczba w ostatnich latach utrzymywała się na podobnym poziomie z nieznaczną tendencją wzrostową [*Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 10]. Liczbę osób je zwiedzających czy informacje o ich działalności wlicza się do danych dla muzeum „macierzystego”.

remontów (czasowe zamknięcie placówki lub jej otwarcie po zakończonych pracach) [*Kultura České Republiky v číslech...* 2015, s. 8]. We wcześniejszych latach muzeów znacznie jednak przybywało. Można wyróżnić dwa okresy szczególnego wzrostu:

- początek lat 90. XX w., kiedy po zmianie ustroju wiele placówek uległo restrukturyzacji, powstały też liczne muzea utrzymywane przez władze lokalne, stowarzyszenia lub osoby prywatne;
- początek XXI w., kiedy lokalne władze i inwestorzy docenili znaczący ruch turystyczny w kraju, przy czym w tym czasie wiele nowych muzeów miało „sztuczny” charakter, było oderwanych od konkretnego dziedzictwa czy lokalizacji, np. muzea tortur, zabawek, wózków dziecięcych, figur woskowych⁹.

Konsekwencją tego drugiego procesu jest duża różnorodność placówek określanych dziś jako muzea, do czego przyczynia się także niejasność czeskiego prawa [*Kultura České Republiky v číslech...* 2015, s. 8]. Z jednej strony istnieją więc instytucje o długiej tradycji, które ciągle gromadzą eksponaty, katalogują je i opracowują pod względem naukowym, zaś z drugiej – obiekty, które pożyczają eksponaty z innych muzeów lub od właścicieli prywatnych i jedynie je wystawiają w celach zarobkowych (w skrajnych przypadkach mamy do czynienia nawet z tworzeniem współczesnych rekwizytów, jak ma to miejsce w tzw. muzeach tortur). W Republice Czeskiej nie istnieje żaden formalny (państwowy) rejestr muzeów, który pozwoliłby na podstawie obiektywnych przesłanek dokonać klasyfikacji tych instytucji, bądź ograniczyć możliwość swoistego nadużywania słowa „muzeum” w celu przyciągnięcia turystów. Z drugiej strony taki rejestr w Polsce nie zapobiegł podobnym procesom. Trzeba jednak pamiętać, że przynajmniej część muzeów poza rolą turystyczną pełni inne ważne społecznie funkcje, m.in. dokumentując wydarzenia historyczne czy lokalne tradycje.

Podobne zmiany jak w przypadku liczby muzeów i galerii można prześledzić odnośnie liczby wystaw (tab. 2), przy czym – biorąc pod uwagę przedmiot niniejszego artykułu, jakim są muzea regionalne – uwagę należy skupić głównie na wystawach stałych (w nomenklaturze czeskiej statystyki zwanych ekspozycjami). Liczba wystaw ogółem wyraźnie rosła od lat 90. XX w. do około 2011 r., zaś od tego czasu przyrosty są już znacznie mniejsze i liczba ta nieznacznie przekracza 6 000. Najbardziej spektakularny wzrost dotyczy jednak właśnie wystaw stałych, których liczba między 1995 a 2012 r. zwiększyła się ponad dwa razy (z 964 do 2 009). W 2013 r. miał miejsce nieznaczny spadek, przełamany jednak już w roku następnym, przy czym liczba ta kształtuje się obecnie na poziomie nieco poniżej 2 000 ekspozycji. Z kolei stosunek liczby wystaw czasowych zorganizowanych w 2014 r. do sytuacji z 1995 r. to 1,43¹⁰. Równocześnie zwiększała się powierzchnia wystawiennicza (tab. 2), przy czym zatrzymanie jej znaczącego przyrostu nastąpiło trochę wcześniej niż w przypadku liczby wystaw, między 2005 a 2010 r.¹¹ W kolejnych latach dążono jednak do unowocześnienia placówek, czego wyrazem jest przyrost udziału powierzchni dostępnej dla osób z problemami w poruszaniu się. Szczególnie spektakularny wzrost miał miejsce w okresie 2010–2012, kiedy udział takiej powierzchni wzrósł prawie dwukrotnie z 26,29% do 52,22%. W 2014 r. wskaźnik ten wynosił 55,08%, co należy uznać za wynik wysoki, biorąc

⁹ Przykładowo w Českim Krumlovie, którego centrum i zamek wpisane są na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO, muzeum tortur (*Muzeum útrpného práva – DANGEON*, s.r.o.) powstało w ratuszu. Jest to typowy podmiot prawa handlowego, o czym świadczy skrót „s.r.o.” w nazwie, odpowiadający polskiej spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. W zabytkowej części Českého Krumlova, choć w nieco mniej reprezentacyjnej lokalizacji, działa też muzeum figur woskowych *Wax Museum – Svět zábavy*, s.r.o. o takim samym statusie prawnym.

¹⁰ W 2014 r. przygotowano 4 207 wystaw czasowych, co jest najwyższym wynikiem od początku prowadzenia takiej statystyki. Spośród nich prawie połowa (1 973) to wystawy dzieł sztuki. Około 65% bazowało na własnych zbiorach organizatorów, zaś reszta powstała w oparciu o eksponaty pożyczone z innych muzeów lub od prywatnych właścicieli [*Základní statistické údaje o kultuře...* 2015, s. 8].

¹¹ Spośród całkowitej powierzchni wystawienniczej równej 962 199 m² na wystawy stałe przypada około 79%, reszta na wystawy czasowe [*Základní statistické údaje o kultuře...* 2015, s. 8].

pod uwagę, że wiele muzeów czy galerii mieści się w obiektach zabytkowych, których ze względów konserwatorskich nie można swobodnie przekształcać.

Pomimo zahamowania rozwoju liczby muzeów i niewielkiego tylko przyrostu liczby wystaw odnotowywany jest znaczący wzrost liczby odwiedzających (tab. 2). Zwiększenie tej wartości o niecały milion w 2013 r.¹² względem roku poprzedniego było tłumaczone przejściem przez Muzeum Głównego Miasta Pragi (czes. *Muzeum hlavního města Prahy*) administracji nad wieloma bardzo popularnymi atrakcjami, ale w 2014 r. odnotowano jeszcze większy wzrost (o ponad milion osób), a w tym czasie żadne tego typu przekształcenia nie miały miejsca [*Kultura České Republiky v číslech...* 2015, s. 8]. Trudno wskazać jednoznaczne przyczyny takiego przyrostu. Być może wynika on m.in. ze zmian w sprawozdawczości. Trzeba jednak pamiętać, że wybrane z placówek muzealnych uznawane są za najważniejsze atrakcje kraju (np. Muzeum Narodowe i Muzeum Pražského Jezulátka w Pradze, miejsce pamięci w Terezynie, Wołoskie Muzeum w Przyrodzie w Rožnovie pod Radhoštěm w czeskich Beskidach), stąd częściowo może się to wiązać z większym ruchem turystycznym. Do wzrostu frekwencji przyczynia się też na pewno zmiana aranżacji i unowocześnianie stałych ekspozycji, a także organizacja wielu wystaw czasowych i imprez, w tym skierowanych do dzieci. Rośnie także – ale tylko w latach 2013 i 2014 – wskaźnik liczby odwiedzających przypadających na 1m² powierzchni wystawienniczej. W tym ostatnim względzie we wcześniejszych latach odnotowano z kolei niewielki spadek lub brak zmian, ale wynikało to ze wspomnianego wyżej znacznego przyrostu powierzchni ekspozycyjnej, który w pewnych okresach przewyższał przyrost liczby zwiedzających.

W 2014 r. z ogólnej liczby osób zwiedzających muzea i galerie około 32% zapłaciło pełną opłatę za wstęp (były to więc – w pewnym uproszczeniu – osoby dorosłe), obniżona cena biletu lub nawet wejście za darmo dotyczyły po około 29% odwiedzających (dzieci, młodzież szkolna, osoby starsze i niepełnosprawne), zaś podwyższone opłaty za specjalne usługi (np. przewodnik w języku obcym, wejście poza regularnymi godzinami otwarcia) uiściło 3% zwiedzających. Pozostałe 6% (717 000 osób) to uczestnicy płatnych programów (np. lekcji muzealnych), przy czym w większości były to wycieczki szkolne. Liczba turystów zagranicznych wyniosła 1 975 000, co stanowi 17% osób, które zawitały do czeskich muzeów [*Základní statistické údaje o kultuře...* 2015, s. 8].

Poza utrzymywaniem stałych ekspozycji i organizowaniem wystaw czasowych na działalność muzeów i galerii składają się różnego typu imprezy, które mają na celu zainteresowanie jak najszerszych kręgów społeczeństwa kulturą (tab. 2). W przeciwieństwie do dotychczas omawianych, w tym przypadku badane wskaźniki okresowo miały dość duże spadki, zwłaszcza między 2010 a 2012 r., przy czym w 2014 r. udało się powrócić do stanu z 2010 r., a pod względem liczby osób biorących w tych imprezach udział nawet uzyskać lepszy wynik. W tym kontekście warto podkreślić, że negatywne zmiany znacznie bardziej dotyczyły liczby imprez niż ich uczestników. Frekwencja podczas poszczególnych wydarzeń jest oczywiście zróżnicowana. Duże dysproporcje można zauważyć m.in. podczas Europejskich Dni Dziedzictwa (wrzesień), kiedy – poza typowymi atrakcjami – otwiera się wiele na co dzień niedostępnych obiektów (np. małych izb pamięci, zabytkowych kościołów czy gospodarstw, którymi opiekują się lokalne muzea). Większość zwiedzających kieruje się jednak do miejsc najbardziej popularnych, podczas gdy do tych mniej znanych, a otwartych specjalnie na tę okazję, docierają tylko nieliczni (obserwacje autora z rejonu Kutnej Hory z 2013 r.). Duża część imprez ma charakter tradycyjnych odczytów lub wykładów (5 722

¹² Była to największa od 20 lat liczba zwiedzających muzea w Republice Czeskiej. Większą frekwencję notowano w okresie komunistycznym, ale był to wynik powszechnych wycieczek ze szkół czy zakładów pracy, które z reguły nie miały charakteru dobrowolnego.

spośród ogólnej liczby 14 416 akcji, co stanowi 39,7%), odbyło się też m.in. 691 seminariów i konferencji [*Základní statistické údaje o kultuře...* 2015, s. 8].

W 2014 r. wszystkie muzea i galerie Republiki Czeskiej łącznie dysponowały 22 747 600 zewidencjonowanymi eksponatami. 98,7% spośród nich należało do placówek utrzymywanych z funduszy publicznych (szerzej na ten temat poniżej). Teoretycznie względem 2013 r., kiedy liczba ta wynosiła 23 407 800 obiektów, odnotowano dość wyraźny spadek, ale wynikał on przede wszystkim z zachodzących w tym czasie zmian organizacyjnych i niezapisania przekazywanych przedmiotów w ewidencjach nowego właściciela. Rzeczywisty spadek liczby eksponatów wynosił około 9 500 obiektów, z czego część się powtarzała i mogła być sprzedana lub wymieniona, zaś część uległa zniszczeniu, zagubieniu lub z innego powodu została uznana za straconą. W tym samym czasie nabyto jednak 115 000 przedmiotów za 55 549 000 koron czeskich, co stanowi wzrost względem 2013 r. o około 10%. Naprawom, konserwacji lub restauracji albo zabezpieczeniu poddano w 2014 r. 560 000 eksponatów (co stanowi spadek względem roku poprzedniego aż o 22%) za łączną kwotę 25 119 000 koron czeskich (spadek o 7% względem 2013 r.). Wiele drobniejszych prac (przy około 30% w/w liczby eksponatów) wykonywały jednak same muzea w ramach własnej, bieżącej działalności, co nie jest wyraźnie odzwierciedlone w nakładach finansowych. Chociaż większość muzeów posiada już własne strony internetowe, które mogą służyć do promocji zarówno wystaw i zbiorów, jak i bieżącej działalności, tylko niewielka część ogółu eksponatów (4,9%) została wprowadzona do katalogów on-line [*Základní statistické údaje o kultuře...* 2015, s. 7–8], co jest coraz powszechniejsze w krajach Europy Zachodniej i od pewnego czasu planowane jest także w Republice Czeskiej.

Około 79,6% muzeów i galerii jest utrzymywanych z funduszy publicznych (78,3% muzeów i izb pamięci oraz 87,5% galerii; tab. 3), bądź bezpośrednio przez władze centralne, bądź – co jest znacznie częstsze, uwzględniając liczbę placówek, ale już nie wielkość nakładów – przez władze lokalne. Władze centralne w 2014 r. administrowały 33 muzeami i galeriami, z czego 18 podlegało bezpośrednio Ministerstwu Kultury Republiki Czeskiej. Władze województw finansowały 96 placówek, zaś władze lokalne niższego szczebla (powiatów, gmin, miast) – 276 obiektów [*Statistics on culture 2014...* 2015, s. 23]. Z kolei tylko 11,8% muzeów i galerii było własnością przedsiębiorstw lub spółek (12,8% muzeów i izb pamięci oraz 5,6% galerii), a 8,6% – stowarzyszeń i organizacji pożytku publicznego, zrzeszeń mieszkańców (czes. *občanská sdružení*), kościołów i ich organizacji lub innych podmiotów niedochodowych (8,9% muzeów i izb pamięci oraz 6,9% galerii). Struktura ta nie ulega w ostatnich latach większym zmianom (tab. 3), choć zauważalne jest pewne osłabienie znaczenia ostatniej grupy podmiotów. Trzeba przy tym podkreślić, że niezależnie od formy własności jeden podmiot może być właścicielem kilku placówek muzealnych. Taka ewidentna przewaga muzeów i galerii utrzymywanych z funduszy publicznych widoczna jest także w przypadku liczby wystaw stałych i czasowych, liczby zwiedzających, organizowanych imprez i ich uczestników. Ponadto, pod względem tych wszystkich kryteriów mieliśmy do czynienia w ogólną tendencją wzrostową (tab. 3). W przypadku placówek będących własnością przedsiębiorstw i spółek można zauważyć dość wyraźny wzrost liczby wystaw stałych w latach 2010–2012 (ponad dwukrotny, z 77 do 162). Nie przełożył się on jednak na liczbę zwiedzających, która w tym samym czasie nieznacznie spadła. Być może jest to przyczyna ograniczenia liczby ekspozycji w 2014 r., choć jednocześnie utrzymywał się stały wzrost liczby wystaw czasowych. Z kolei muzea i galerie utrzymywane przez różnego typu podmioty niedochodowe wyróżniały się liczbą organizowanych imprez kulturalnych. W 2014 r. – choć tego typu instytucji było mniej niż placówek prywatnych (44 względem 60) – zaprosiły na ponad pięć razy więcej wydarzeń (347 względem 64), choć i tak ich liczba wyraźnie spadła względem 2010 r., kiedy odnotowano aż 888 imprez przygotowanych przez muzea społeczne. Trzeba jednak

zauważyć, że niekoniecznie znalazło to odzwierciedlenie w liczbie uczestników, których było tylko niecałe dwa razy więcej niż w obiektach prywatnych. W obu grupach muzeów w tym ostatnim względzie odnotowano spadek, był on jednak większy w przypadku przedsiębiorstw i spółek w roli właścicieli (zaś w placówkach publicznych zarówno pod względem liczby imprez, jak i ich uczestników, miała miejsce tendencja wzrostowa, z pewnym załamaniem w 2012 r.).

Tab. 3. Struktura własności i finansowania muzeów i galerii w Republice Czeskiej w latach 2010–2014

Charakterystyka	Liczba ze względu na typ właściciela (źródło finansowania)								
	Fundusze publiczne			Przedsiębiorstwa i spółki			Inne ^{a)}		
	2010	2012	2014	2010	2012	2014	2010	2012	2014
Liczba muzeów i izb pamięci	323	336	342	52	55	56	37	42	39
Liczba galerii	58	62	63	3	3	4	4	4	5
Liczba filii muzeów i galerii	310	311	318	6	7	8	5	5	6
Liczba wystaw stałych (ekspozycji)	1 655	1 739	1 734	77	162	155	96	108	103
Liczba wystaw czasowych	3 598	3 726	3 882	71	87	111	178	192	214
Liczba zwiedzających (w tys.)	7 213	7 532	9 365	1 041	1 009	1 153	1 054	1 036	1 133
Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych	13 607	11 061	14 005	87	121	64	888	539	347
Liczba uczestników imprez kulturalnych (w tys.)	1 465	1 420	1 635	43	24	12	30	28	22

Uwagi: a) w ramach kategorii „inne” zawierają się placówki utrzymywane przez stowarzyszenia i organizacje pożytku publicznego, zrzeszenia mieszkańców, kościoły i ich organizacje lub inne podmioty niedochodowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Statistics on culture 2014... 2015*, s. 25–26; *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 10–13.

Dokładniejsze prześledzenie wysokości nakładów na muzea, izby pamięci i galerie pochodzących z poszczególnych źródeł w 2010 r. wskazuje na zdecydowaną przewagę sektora publicznego (4 081 175 000 Kč¹³, z czego 2 155 452 000 Kč od władz centralnych, zaś 1 925 723 000 Kč od władz lokalnych). Przedsiębiorstwa i spółki prawa handlowego przeznaczyły na funkcjonowanie muzeów 407 570 000 Kč, zaś organizacje pozarządowe – 213 907 000 Kč. Wydatki gospodarstw domowych (głównie na bilety wstępu) wyniosły 464 637 000 Kč, wsparcie ze strony Unii Europejskiej opiewało na kwotę 127 842 000 Kč, zaś ze strony innych organizacji międzynarodowych – na 41 278 000 Kč. Całkowite nakłady na placówki muzealne i galerie w 2010 r. wyniosły więc 5 336 409 000 Kč, z czego sektor publiczny stanowił 76,48% [*The Results of the Account 2012*, s. 5]. Powyższe dane trzeba jednak traktować z pewnym dystansem, gdyż bazują w większości na informacjach przekazywanych przez placówki muzealne. Niestety, zwłaszcza w przypadku podmiotów prywatnych, odsetek odpowiedzi jest ograniczony (zdarza się też, że upubliczniana jest informacja o liczbie zwiedzających czy liczbie wystaw, ale już nie o dochodach i nakładach finansowych, ewentualnie dane te są przekazywane, ale z zastrzeżeniem zachowania poufności). Ponadto, wiele nakładów trudno jednoznacznie wyrazić w konkretnych wartościach, przykładowo pracę wolontariuszy, którzy opiekują się wieloma obiektami lub przygotowują imprezy (dotyczy to w szczególności placówek w zarządzie organizacji pozarządowych lub organizacji kościelnych).

¹³Kč – korony czeskie.

Tab. 4. Zatrudnienie, przychody oraz wydatki o charakterze nieinwestycyjnym muzeów i galerii finansowanych z funduszy publicznych w latach 2010–2014

Charakterystyka	Lata					Zmiana	
	2010	2011	2012	2013	2014	2014/ 2010	2014/ 2013
Liczba pracowników ^{a)}	5 703	5 392	5 507	5 593	5 654	0,99	1,01
w tym: pracowników merytorycznych	2 957	2 630	2 611	2 752	2 879	0,97	1,05
Przychody [A] (w tys. koron czeskich)	707 075,0	675 606,2	718 214,6	777 060,1	838 046,8	1,18	1,17
w tym: przychody z biletów wstępu	235 014,9	266 074,4	262 121,0	327 133,4	379 527,1	1,61	1,16
Wydatki o charakterze nieinwestycyjnym [B] (w tys. koron czeskich)	4 019 608,2	3 874 071,3	3 956 811,2	4 014 755,6	4 236 939,8	1,05	1,06
w tym: wydatki na pozyskiwanie zbiorów	54 363,8	51 441,9	43 077,1	49 765,8	54 911,2	1,01	1,10
Dochodowość (stosunek A do B wyrażony w %)	17,6	17,4	18,2	19,4	19,8	1,13	1,02

Uwagi: a) zaokrąglona wartość średnia dla całego roku (w poszczególnych okresach/miesiącach liczba pracowników mogła ulegać zmianom)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Statistics on culture 2014... 2015*, s. 25; *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 11.

Pewne cechy dotyczące działalności muzeów możemy prześledzić dokładniej w przypadku placówek finansowanych z funduszy publicznych (tab. 4). Opisywana wyżej coraz większa dynamika działań miała miejsce w sytuacji spadku zatrudnienia w okresie 2010–2011. Pomimo odbudowy zasobów kadrowych w kolejnych latach zarówno pod względem liczby pracowników ogółem, jak i pracowników merytorycznych, nie przywrócono stanu z 2010 r.¹⁴ Udział kadry merytorycznej w ogólnym zatrudnieniu wynosi około 50%, przy czym (w analizowanym okresie 2010–2014) najniższy był w 2012 r. – 47,4%, zaś najwyższy w 2010 r. – 51,8%. Muzea i galerie publiczne uzyskują coraz większe przychody (stosunek przychodów w 2014 r. względem 2010 r. to 1,18, pomimo przejściowego spadku w 2011 r.), przy czym jeszcze wyraźniejszy wzrost dotyczy wyłącznie przychodów z biletów wstępu. Stanowiły one w 2014 r. aż 45,3% ogółu przychodów, podczas gdy w 2010 r. tylko 33,2%. Oczywiście przychody pokrywają tylko niewielką część wydatków, stąd potrzeba wspierania tych placówek przez różnego szczebla władze. Pokrycie wydatków przez przychody kształtuje się od 17,4% w 2011 r. do 19,8% w 2014 r., widać więc pozytywną tendencję. W przypadku wydatków o charakterze nieinwestycyjnym (czyli niezwiązanych np. z remontami) odnotowano spadek w latach 2011–2012, po czym miał miejsce wzrost i wartość przekroczyła tę z 2010 r. Zbliżone tendencje dotyczą wydatków na pozyskiwanie zbiorów, ale tu okres zmniejszenia finansowania przypada na lata 2012–2013.

Spośród poszczególnych województw najwięcej (ponad 60) muzeów i izb pamięci znajduje się w województwie środkowoczeskim (tab. 5), które otacza ze wszystkich stron stolicę kraju. Co ważne – porównując 2013 i 2014 r. – liczba ta się zwiększa. Praga – co może być zaskakujące – nie należy do miast najbardziej zasobnych w tego typu placówki

¹⁴ Koszty osobowe stanowią nieco poniżej połowy całkowitych kosztów funkcjonowania wszystkich muzeów i galerii w Republice Czeskiej (bez różnicowania pod względem form finansowania). W 2010 r. wynosiły 2 028 561 000 Kč (45,14%) przy sumarycznych kosztach w wysokości 4 493 921 000 Kč. Poza tym duże znaczenie miały też koszty mediów oraz zakupu towarów i usług, który łącznie wyniosły 1 719 140 000 Kč (38,25%) [*The Results of the Account 2012*, s. 8].

(nieco ponad 30; niewielki spadek w latach 2013–2014), choć – z drugiej strony – znajdują się tam obiekty słynne i niezwykle popularne (por. tab. 6). Dużą liczbą muzeów może się też pochwalić województwo hradeckie (ponad 40 obiektów), które posiada liczne zabytki i stanowi popularny cel wyjazdów turystycznych, a także województwa: południowoczeskie, południowomorawskie, Wysocyna, pilzneńskie, pardubickie i morawsko-śląskie (między 30 a 40 placówkami), przy czym tylko w przedostatnim województwie odnotowano wzrost (o 1 obiekt), poza tym brak zmian lub spadek, największy w województwie południowoczeskim (o 3 obiekty). Najmniej muzeów znajduje się w województwie karlowarskim. Biorąc pod uwagę popularność tego fragmentu Czech wśród turystów zagranicznych (znajdują się tam uzdrowiska o światowej renomie: Karlovy Vary, Mariánské Lázně i Františkovy Lázně), dziwi nieco, że nie utworzono tam – podobnie jak w Pradze czy Českim Krumlovie – większej liczby prywatnych, „sztucznych” muzeów, nieosadzonych w konkretnym dziedzictwie. W związku z ogólnymi proporcjami zdecydowana większość muzeów w prawie każdym regionie utrzymywana jest z funduszy publicznych (najwięcej w województwach środkowoczeskim i hradeckim, najmniej w karlowarskim). Jedynym wyjątkiem jest Praga, gdzie w 2014 r. z 31 instytucji tylko 13 miało takie finansowanie. Nieco inne proporcje można zauważyć w przypadku liczby filii (tab. 5). Tu już wyraźnie przeważa Praga z prawie 60 filiami. Jest to wynik organizacji sfery kultury w tym mieście, gdzie kilku największym muzeom przyporządkowanych jest wiele budynków, często zabytków, w których ulokowano muzea specjalistyczne lub biograficzne, bądź udostępniono do zwiedzania umeblowane rezydencje sławnych rodów. Stąd też zdecydowana większość filii jest utrzymywana z funduszy państwowych. Najwięcej filii posiada Muzeum Narodowe (19), ale część z nich (9) położona jest w innych, czasem bardzo odległych miastach. Natomiast Muzeum Głównego Miasta Pragi posiada aż 11 filii zlokalizowanych wyłącznie w stolicy, podobnie Galeria Głównego Miasta Pragi (9 filii) i Galeria Narodowa (6 filii). Województwa, będące liderami pod względem liczby samodzielnych muzeów, cechują się również dużą liczbą filii (środkowoczeskie – 46 filii w 2014 r. i hradeckie – 28), ale dość dużego znaczenia nabrały też w tym przypadku województwa południowomorawskie i morawsko-śląskie (odpowiednio 38 i 28 filii w 2014 r.).

Z liczbą muzeów wyraźnie korespondują dane o liczbie wystaw stałych i czasowych. Co oczywiste, w regionach posiadających więcej placówek zwiedzającym oferowano bardziej zróżnicowaną ofertę. Największą liczbą wystaw obu rodzajów może pochwalić się województwo środkowoczeskie, ale na drugim miejscu znajduje się już województwo południowomorawskie (tab. 5), zajmujące w powyższych analizach niekiedy najwyższe miejsca. Kolejne pozycje zajmują województwa hradeckie i morawsko-śląskie – pierwsze z wymienionych zajmuje trzecie miejsce pod względem stałych ekspozycji i czwarte w zakresie wystaw czasowych, zaś drugie na odwrót. Widać wyraźną przewagę instytucji finansowanych przez państwo pod względem liczby wystaw, nawet w Pradze, gdzie proporcje własności muzeów rozkładają się z gołą odmiennie. Jest to potwierdzeniem typowo zarobkowego charakteru muzeów prywatnych – próbują przyciągnąć turystów dotychczasową ofertą bez dokonywania jakichś znaczących inwestycji w pozyskiwanie zbiorów lub zmianę ich aranżacji. Podobne tendencje można zauważyć w przypadku liczby organizowanych imprez kulturalnych (tab. 6). W niektórych regionach tylko pojedyncze wydarzenia organizowane są przez inne podmioty niż te finansowane publicznie (np. dwa w województwie pardubickim, tylko jedno w województwach ołomunieckim i usteckim, a żadne w karlowarskim). W Pradze, gdzie przygotowano łącznie ponad 2500 wydarzeń, przewaga muzeów publicznych – względem 2013 r. – jeszcze znacznie wzrosła (z 80,4% do 94,8%). Duża liczba imprez kulturalnych (ponad 1000) w 2014 r. miała jeszcze miejsce w województwach południowomorawskim, morawsko-śląskim, środkowoczeskim, ołomunieckim i zlińskim.

Tab. 5. Muzealnictwo w poszczególnych województwach Republiki Czeskiej w latach 2013–2014 – część pierwsza (dane ogółem – górny rekord i dane wyłącznie dla placówek utrzymywanych z funduszy publicznych – *dolny rekord kursywą*)

Województwo (czes. kraj)	Liczba muzeów i izb pamięci		Liczba galerii		Liczba filii		Liczba wystaw stałych (ekspozycji)		Liczba wystaw czasowych	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Główne miasto Praga (<i>Hlavní město Praha</i>)	33	31	6	6	58	58	173	155	411	375
	13	13	3	3	56	56	129	119	295	277
Środkowoczeskie (<i>Středočeský</i>)	65	68	8	9	48	46	338	353	661	665
	51	52	6	7	45	43	306	315	631	621
Południowoczeskie (<i>Jihočeský</i>)	40	37	3	4	19	19	136	147	249	289
	28	26	3	3	18	17	121	132	227	261
Pilzneńskie (<i>Plzeňský</i>)	32	32	4	3	16	18	169	169	239	243
	23	23	4	3	14	16	94	93	212	214
Karłowarskie (<i>Karlovarský</i>)	10	10	2	2	12	12	38	45	116	108
	6	6	2	2	12	12	33	34	112	106
Usteckie (<i>Ústecký</i>)	21	22	6	6	19	17	108	112	214	252
	19	20	5	5	19	17	99	100	207	248
Libereckie (<i>Liberecký</i>)	25	24	8	8	9	9	108	110	218	235
	20	19	8	8	8	8	99	102	210	229
Hradeckie (<i>Královéhradecký</i>)	42	41	9	10	27	28	139	140	301	310
	37	38	8	9	27	28	127	130	285	300
Pardubckie (<i>Pardubický</i>)	30	31	6	6	14	13	110	99	245	255
	26	27	6	6	14	13	103	92	238	245
Wysocyna (<i>Vysočina</i>)	34	33	5	5	10	10	130	137	263	289
	27	26	5	5	9	9	115	119	241	240
Południowomorawskie (<i>Jihomoravský</i>)	37	36	6	6	36	38	204	204	473	439
	31	31	6	6	36	38	198	199	466	431
Ołomunieckie (<i>Olomoucký</i>)	17	17	1	1	13	13	82	84	198	206
	13	13	1	1	13	13	73	75	192	195
Zlińskie (<i>Zlínský</i>)	23	23	3	3	23	23	104	106	213	220
	20	20	3	2	23	23	102	103	213	220
Morawsko-śląskie (<i>Moravskoslezský</i>)	32	32	4	4	28	28	134	131	302	321
	28	28	3	3	25	25	124	121	265	295

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 15–17.

Jak już wspomniano wyżej, największym zainteresowaniem cieszą się muzea praskie (prawie 4,5 miliona odwiedzających wystawy, tab. 6). Liczba osób je zwiedzających przewyższa prawie pięciokrotnie frekwencję dla województwa, które znalazło się na drugim miejscu, czyli środkowoczeskiego (ponad 1 milion odwiedzających). Taki rozkład ma na pewno związek z kierowaniem się dużej części turystów zagranicznych tylko do Pragi, ewentualnie do jej najbliższego otoczenia [Vystoupil, Šauer 2012, s. 131]. Stolica jest także popularna w turystyce krajowej, zwłaszcza podczas wyjazdów szkolnych. Nie należy też zapominać, że centralne Czechy to region dość gęsto zaludniony, a znaczącą część odwiedzających muzea stanowią lokalni mieszkańcy. Wartość powyżej 0,5 miliona zwiedzających cechuje jeszcze województwa południowoczeskie, południowomorawskie, ołomunieckie, zlińskie i morawsko-śląskie – wszystko są to regiony dość ludne i – poza województwem południowomorawskim – umiarkowanie atrakcyjne dla turystów kulturowych (przewaga walorów przyrodniczych), co potwierdza duże znaczenie mieszkańców w odwiedzinach w muzeach. Większość zwiedzających kieruje się do placówek utrzymywanych z funduszy publicznych, choć ich udział kształtuje się różnie. Najniższy jest w województwie karłowarskim (66,90%), Pradze (70,19%) i województwie środkowoczeskim (71,77%), zaś najwyższy w województwach usteckim (97,68%),

południowomorawskim (99,03%) i zlińskim (99,63%). W przypadku Pragi i województwa karlowarskiego wyraźnie koresponduje to z proporcjonalnie większą liczbą prywatnych muzeów. Frekwencja podczas imprez kulturalnych związana jest oczywiście z liczbą samych imprez, stąd wyróżnia się tu pozytywnie przede wszystkim Praga, a poza tym województwa południowomorawskie, zlińskie i środkowoczeskie, zaś negatywnie – zwłaszcza karlowarskie.

Tab. 6. Muzealnictwo w poszczególnych województwach Republiki Czeskiej w latach 2013–2014 – część druga (dane ogółem – górny rekord i dane wyłącznie dla placówek utrzymywanych z funduszy publicznych – *dolny rekord kursywą*)

Województwo (czes. kraj)	Liczba zwiedzających		Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych		Liczba uczestników imprez kulturalnych (w tys.)	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Główne miasto Praga (<i>Hlavní město Praha</i>)	4 076 350	4 495 024	2 141	2 541	223 511	290 486
	2 800 418	3 154 878	1 722	2 408	207 678	286 052
Środkowoczeskie (<i>Středočeský</i>)	965 159	1 113 407	1 755	1 305	186 828	187 392
	722 092	799 133	1 658	1 241	176 510	181 188
Południowoczeskie (<i>Jihočeský</i>)	486 954	505 891	598	903	56 066	89 785
	415 475	447 390	563	878	54 389	81 716
Pilzneńskie (<i>Plzeňský</i>)	435 220	424 166	685	817	56 779	61 928
	335 872	318 277	639	789	47 982	59 089
Karlowarskie (<i>Karlovarský</i>)	271 114	281 444	345	218	25 894	14 318
	180 335	188 286	334	218	25 199	14 318
Usteckie (<i>Ústecký</i>)	461 802	409 062	755	849	51 243	47 394
	387 407	399 583	754	848	49 483	45 111
Libereckie (<i>Liberecký</i>)	249 158	251 026	477	319	41 913	49 164
	229 172	230 484	450	291	41 036	48 513
Hradeckie (<i>Královéhradecký</i>)	373 899	453 590	639	664	70 103	50 888
	356 681	384 746	624	588	67 973	47 400
Pardubckie (<i>Pardubický</i>)	345 714	372 986	595	594	63 395	55 674
	307 120	333 848	594	592	63 353	55 394
Wysocznina (<i>Vysočina</i>)	286 977	311 280	552	753	33 620	52 376
	265 373	282 703	542	742	33 036	51 756
Południowomorawskie (<i>Jihomoravský</i>)	816 006	902 360	1 339	1 683	251 505	304 269
	806 553	893 625	1 337	1 662	251 355	303 591
Ołomunieckie (<i>Olomoucký</i>)	584 456	633 561	990	1 227	73 009	104 256
	526 664	562 128	988	1 226	72 793	104 106
Zlińskie (<i>Zlínský</i>)	660 573	792 535	1 024	1 082	201 495	192 434
	657 151	789 591	1 015	1 075	200 500	191 834
Morawsko-śląskie (<i>Moravskoslezský</i>)	476 207	704 995	1 349	1 461	149 238	169 220
	370 079	580 766	1 325	1 447	144 385	164 596

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 15–17.

Tab. 7. Ranking muzeów i izb pamięci pod względem liczby odwiedzających w 2014 r. (dla porównania dane z 2013 r.)

L.p.	Muzeum	Liczba odwiedzających		L.p.	Muzeum	Liczba odwiedzających	
		2014	2013			2014	2013
1.	Muzeum Głównego Miasta Pragi	1 208 183	1 027 737	4.	Památník Terezín	252 612	215 478
2.	Wojskowy Instytut Historyczny (Vojenský historický ústav), Praga	329 000	320 000	5.	Muzeum Pražského Jezulátka, Praga	250 000	x
3.	Włoskie Muzeum w Przyrodzie, Rožnov pod Radhoštěm	264 640	233 594	6.	Narodowe Muzeum Rolnicze, Praga	244 535	205 807

L.p.	Muzeum	Liczba odwiedzających		L.p.	Muzeum	Liczba odwiedzających	
		2014	2013			2014	2013
7.	Muzeum Narodowe, Praga	242 309	215 089	20.	Czeskie Muzeum Srebra, Kutná Hora	108 699	99 686
8.	Narodowe Muzeum Techniczne, Praga	231 083	210 004	21.	Muzeum Południowo-Wschodnich Moraw, Zlín	106 235	73 319
9.	x	x	x	22.	Muzeum Husyckie, Tábor	85 211	74 182
10.	x	x	x	23.	Slovácké muzeum w Uherskim Hradištu	81 899	65 875
11.	Muzeum Novojičinska, Nový Jičín	177 227	60 357	24.	x	x	x
12.	Muzeum Miasta Brna	165 511	131 997	25.	Muzeum Regionalne Dra Hostaša w Klatovach	79 850	89 465
13.	Muzeum Regionu Valašsko, Vsetín	164 064	159 591	26.	Muzeum Kroměřížska, Kroměříž	77 191	51 844
14.	Muzeum Regionalne w Olomuńcu	144 714	115 639	27.	Muzeum Wschodnioczeskie w Pardubicach	75 986	83 265
15.	Muzeum Górnicze, Příbram	127 874	120 106	28.	Muzeum Vysociny, Jihlava	74 519	77 478
16.	Morawskie Muzeum Ziemskie, Brno	121 900	122 614	29.	Muzeum Regionalne w Mikulovie	73 888	59 572
17.	Śląskie Muzeum Ziemskie, Opawa	116 457	82 400	30.	Muzeum Południowo-czeskie w Českich Budějovicach	72 819	44 797
18.	Muzeum Techniczne w Brnie	113 894	94 360	31.	Muzeum Regionalne w Šumperku	70 877	65 398
19.	Muzeum Regionalne w Kopřivnici	110 833	94 201	32.	Muzeum Komenského w Přerowie	68 742	80 560

Uwagi: Kursywą wyróżniono muzea regionalne (o charakterze krajoznawczym). x – dane dotyczą podmiotu prawa handlowego, który nie zezwolił na ich upublicznienie

Źródło: Kultura České Republiky v číslech... 2015, s. 9; Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 25.

Liczba osób odwiedzających poszczególne muzea i kolejność tych najpopularniejszych (tab. 7) w ostatnich latach nie ulegają większym zmianom. Najbardziej frekwentowane są z reguły placówki duże i położone w dużych miastach (Praga, Brno, Olomuniec, Zlín), ale zdarzają się też obiekty zlokalizowane w małych miejscowościach, które wyróżniają się bądź oryginalną tematyką, bądź atrakcyjną formą prezentacji (np. Wołoskie Muzeum w Przyrodzie, a w praktyce skansen, w Rožnovie pod Radhoštěm, Muzeum Regionalne w Kopřivnicach, Muzeum Regionalne Dra Hostaša w Klatovach, czy Muzeum Regionalne w Šumperku). W kontekście tytułu niniejszego artykułu należy podkreślić, że spośród 32 najbardziej popularnych muzeów aż 20 ma charakter typowo krajoznawczy, choć nie lokują się one na samym czele rankingu (tab. 7). Jak wspomniano, zmiany liczby zwiedzających z roku na rok są z reguły nieznaczne. Porównując dane za 2013 i 2014 r., można jednak wskazać kilka wyjątków. Wyraźnym wzrostem wyróżniają się m.in.: Muzeum Głównego Miasta Pragi (aż o 180 446 osób), Muzeum Novojičinska w Novym Jičínie (o 116 870 osób), Śląskie Muzeum Ziemskie w Opawie (o 34 057 osoby), Muzeum Południowo-Wschodnich Moraw w Zlinie (o 32 916 osób) czy Muzeum Południowoczeskie w Českich Budějovicach (o 28 022 osoby). Z kolei znaczniejszy spadek frekwencji odnotowano w Muzeum Wschodnioczeskim w Pardubicach (o 7 279 osób). Frekwencja w muzeach niekoniecznie ma związek z liczbą stałych wystaw, czego dowodzi ranking zaprezentowany w tab. 8. Chociaż pewne placówki się powtarzają, pojawiają się w nim odmienne obiekty, np. Muzeum Górnicze w Příbramie, Muzeum Techniki i Rzemiosła w Kolovčie czy Muzeum Tomasza G. Masaryka w Rakovníku. Trzeba mieć jednak na względzie, że wystawy stałe mogą mieć różną wielkość i niekoniecznie ich liczba może

świadczą o wielkości muzeum, jego zasobności w eksponaty i atrakcyjności dla zwiedzających. W skrajnych przypadkach wystawa stała może zajmować tylko jedno pomieszczenie. Jednak także pod względem liczby stałych wystaw muzea regionalne przyjmują dominującą pozycję – spośród 31 placówek z początku rankingu taki charakter mają aż 22 obiekty (tab. 8).

Tab. 8. Ranking muzeów i izb pamięci pod względem liczby stałych wystaw w 2014 r. (dla porównania dane z 2013 r.)

L.p.	Muzeum	Liczba wystaw		L.p.	Muzeum	Liczba wystaw	
		2014	2013			2014	2013
1.	Muzeum Górnictwa, Příbram	68	68	15.	x	x	x
2.	Muzeum Techniki i Rzemiosła, Koloveč	67	67	18.	Muzeum Šumavy, Sušice	16	16
3.	Muzeum Novojičína, Nový Jičín	26	27	18.	Muzeum Regionalne w Teplicach	16	16
3.	Muzeum Vysočiny, Jihlava	26	23	18.	Narodowy Instytut Kultury Ludowej (Národní ústav lidové kultury), Strážnice	16	16
5.	Muzeum Techniczne w Brnie	25	25	18.	Muzeum Regionalne w Chomutovie	16	16
5.	Muzeum Narodowe, Praga	25	28	22.	Muzeum Miejskie, Frýdlant	15	15
5.	Muzeum Tomasza G. Masaryka, Rakovník	25	25	23.	Prácheňské muzeum w Písku	14	14
8.	Narodowe Muzeum Rolnicze, Praga	23	37	23.	Narodowe Muzeum Techniczne, Praga	14	13
9.	Muzeum Regionu Valašsko, Vsetín	22	22	25.	Muzeum Czeskiego Krasu, Beroun	13	13
10.	Muzeum Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec	20	20	25.	Památník Tereziín	13	12
11.	Morawskie Muzeum Ziemi, Brno	19	17	25.	Muzeum Brněnska, Předklášteří	13	11
11.	Muzeum w Bruntálu	19	19	25.	Krkonošské muzeum, Vrchlabí	13	13
11.	Vrbasovo muzeum, Ždánice	19	19	25.	Slovenské muzeum w Uherskim Hradišti	13	13
14.	Muzeum Komenského w Přerowie	18	19	25.	Muzeum Regionalne w Mikulovie	13	15
15.	Muzeum Mladoboleslavská, Mladá Boleslav	17	17	25.	Muzeum Gromady Suchdol nad Odrou i Muzeum Braci Morawskich	13	13
15.	Muzeum Regionalne w Kolínie	17	17	-	-	-	-

Uwagi: Kursywą wyróżniono muzea regionalne (o charakterze krajoznawczym). x – dane dotyczą podmiotu prawa handlowego, który nie zezwolił na ich upublicznienie

Źródło: Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 23.

Muzea w przeważającej części zajmują obiekty zabytkowe, uznawane według czeskiej nomenklatury za pamiątki kulturowe (czes. *kulturní památka*) lub – mające najwyższą rangę – narodowe pamiątki kulturowe (czes. *národní kulturní památka*). W efekcie większość obecnych siedzib muzealnych została pierwotnie wybudowana w innych celach, co rodzi wiele problemów podczas adaptacji budynków lub remontów. Nie zawsze siedziby odpowiadają potrzebom lokalowym, biorąc pod uwagę liczbę czy wielkość eksponatów, bądź wymagane warunki ich przechowywania. Aż 788 zabytków było w 2014 r. siedzibami muzeów czy galerii, przy czym w 200 przypadkach odbywało się to na zasadzie dzierżawy, zaś w pozostałych – relacji własności [Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 7]. Prześledzenie zależności między obiektami zabytkowymi a funkcjonowaniem mieszczących się w nich muzeów regionalnych stanowi przedmiot dalszych rozważań.

Wybrane muzea mieszczące się z zamkach i pałacach

Republika Czeska dysponuje ogromnym potencjałem pod względem liczby, różnorodności i stanu zachowania zamków i pałaców. Tego typu obiekty stanowią większość spośród ponad 40 tys. nieruchomości umieszczonych na liście zabytków [Vystoupil, Šauer 2012, s. 111]. Pewna grupa tych budowli jest własnością lub jest użytkowana przez muzea, w tym muzea regionalne. Część z nich uzyskała taką siedzibę jeszcze w XIX lub pierwszej połowie XX w. w efekcie pogorszenia się sytuacji majątkowej ówczesnej szlachty z jednej strony oraz w związku z rozwojem krajoznawstwa, z drugiej strony. Wśród lokalnej społeczności zrodziła się wtedy potrzeba objęcia opieką istniejących w okolicy zabytków, a także wytworów kultury ludowej i dzieł sztuki, dla których trzeba było znaleźć odpowiednią siedzibę. Doskonałym przykładem tego typu procesów jest zamek z początku XIV w. w miasteczku Pecka (ryc. 2) na Pogórzu Karkonoskim (czes. *Podkrkonošská pahorkatina*), spalony w 1840 r. i opuszczony, zakupiony w 1921 r. przez władze tej miejscowości, częściowo odbudowany i zaadaptowany na muzeum do 1940 r., a następnie w latach 60. XX w. [Hrubý i in. 1990, s. 67–70; *Podkrkonoší...* 2006], w obu okresach w dużym stopniu w wyniku pracy mieszkańców. Obecnie jest to jedna z ważniejszych atrakcji województwa hradeckiego, nadal utrzymywana prawie wyłącznie przez władze tego niewielkiego miasta (w czasach komunistycznej centralizacji własność obiektu przeszła na urząd konserwatora zabytków w Pardubicach, ches. *Krajské středisko státní památkové péče* [Hrubý i in. 1990, s. 70], ale po transformacji władze miasta go odzyskały). W komnatach prezentowana jest m.in. historia regionu, osoba jego właściciela w latach 1603–1621, Kryštofa Haranta z Polžic i Bezdržic (dokonał renesansowej rozbudowy zamku) oraz trochę dzieł sztuki. W niektórych pomieszczeniach – przynajmniej częściowo – postarano się odtworzyć wystrój. Udostępniona jest też zamkowa kuchnia, w której zwiedzający są zaznajamiani z dworskim i ludowym jadłem w średniowieczu. Wszystkie zaprezentowane poniżej muzea regionalne mieszczące się zamkach i pałacach otwarte są całorocznie z tym zastrzeżeniem, że zimą godziny otwarcia mogą być krótsze.

Przykładem zagospodarowania zamku przez muzeum regionalne jest filia Muzeum Południowomorawskiego w Znojmie¹⁵ mieszcząca się w dawnej, XIII-wiecznej warowni, przebudowanej jednak w latach 1710–1721 na barokowy pałac, tzw. *Deblínský zámek*¹⁶ [Nebeský 2003, s. 99; *Podyjí a Vranovská přehrada...* 2006]. Mimo przekształceń zachowały się pewne fragmenty murów obronnych i fosa, a także romańska kaplica zamkowa sprzed 1037 r. w kształcie rotundy z malowidłami ściennymi z 1134 r. o tematyce związanej z rodem Przemyślidów. Przedstawiają one pierwszych czeskich władców, w tym założyciela dynastii Przemysła Oracza oraz motywy biblijne. Uznawane są za najstarsze malowidła o tematyce historycznej w Republice Czeskiej [*Podyjí a Vranovská přehrada...* 2006]. Kaplicy przyznano w związku z tym tytuł narodowej pamiątki kulturowej (wpis nie obejmuje jednak reszty założenia). Całość położona jest bardzo malowniczo na wysokiej skarpie ponad doliną rzeki Dyje, z widokiem na część starówki oraz na Park Narodowy Podyjí. Do niedawna ekspozycja w pałacu miała charakter tradycyjnej wystawy, głównie o tematyce historycznej, jednak obecnie – po kilku etapach rekonstrukcji zabytku¹⁷ – części z pomieszczeń przywrócono w przybliżeniu historyczny wygląd, wykorzystując meble i wyposażenie zgromadzone

¹⁵Szerzej o samym Muzeum Południowomorawskim poniżej, przy okazji omawiania klasztorów, w których mieszczą się placówki muzealne (w dawnym klasztorze znajduje się bowiem główna siedziba muzeum).

¹⁶*Zámek* w języku czeskim oznacza ‘pałac’, zaś polski ‘zamek’ to po czesku *hrad* lub *tvrz*.

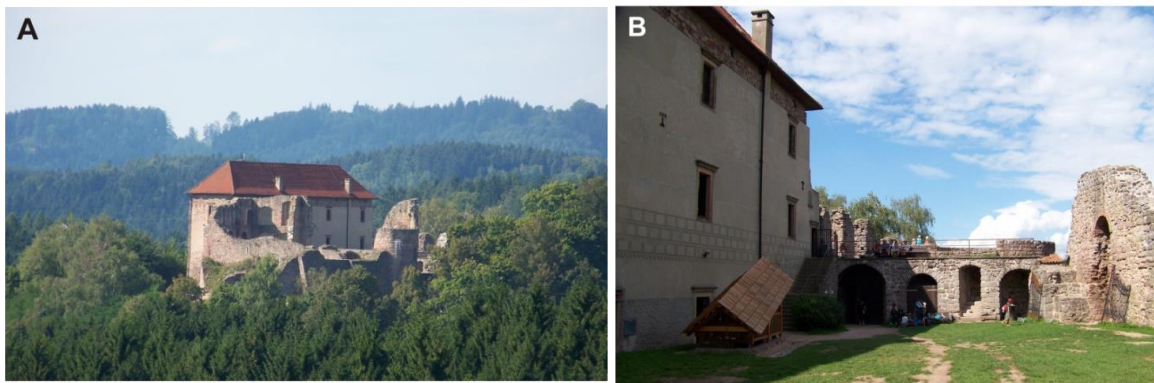
¹⁷W momencie pisania artykułu (maj 2016 r.) trwały jeszcze prace na dachu pałacu i działania restauratorskie na piętrze [*Znojemský hrad* b.r.w.], gdzie miała znaleźć się większość wystaw o tradycyjnej formie. Udostępniony był jednak cały czas parter budowli ze zrekonstruowanymi komnatami. W efekcie omawiana filia Muzeum Południowomorawskiego miała wówczas bardziej charakter udostępnionych do zwiedzania historycznych wnętrz niż powszechnie pojmowanego muzeum regionalnego z gablotami.

w magazynach muzeum, dotychczas jeszcze nie pokazywane szerszej publiczności. Zwiedzanie rozpoczyna się jednak od paneli, na których zaprezentowano historię kompleksu zamkowego, w tym rotundy św. Katarzyny. Dopiero potem wchodzi się do zrekonstruowanych komnat: salonu męskiego (z eksponatami z orientu), salonu damskiego (z rokokowym lustrem), empirowego salonu muzycznego (z wiedeńskim fortepianem z 2. ćwierci XIX w.), tzw. Deblńskiej kaplicy (z malowidłami Jana Michaela Fissé'ego, 1686–1732, na stropie i barokowym ołtarzem) oraz Sali Przodków (także z malowidłami Fissé'ego przedstawiającymi portrety Przemyślidów [*Podyjí a Vranovská přehrada...* 2006]). O krajoznawczym (regionalnym) charakterze placówki świadczy z kolei tzw. wiejska izba z ludowymi meblami i dawnymi przedmiotami codziennego użytku, wystawa dzieł znojemskiego rzeźbiarza Hugo Lederera (1871–1940) czy galeria portretów Habsburgów w dawnej Sali Cesarskiej (przeniesiona z głównej sali obrad w ratuszu). Eksponowana jest także weduta ukazująca Znojmo w 1688 r. [*Znojmský hrad* b.r.w.]. Dodatkowo można wykupić wejście do rotundy św. Katarzyny, co – z racji statusu zabytku – należy chyba uznać za najważniejszą atrakcję. Jednak w tym przypadku liczba odwiedzających jest ściśle limitowana w zależności od warunków pogodowych (ograniczona jest dzienna liczba grup i ich wielkość). Wynika to z potrzeby utrzymania wewnątrz kaplicy odpowiedniej wilgotności i temperatury. Ograniczenia te powodują, że – zwłaszcza w szczycie sezonu wakacyjnego – znaczącej części chętnych nie udaje się wejść do środka, co jednak w konsekwencji zwiększa frekwencję w pałacu (zwiedzanie muzeum można traktować jako substytut wizyty w kaplicy).

Obiekt określany jako Zameczek (czes. *Hrádek*), gotycki sprzed 1420 r., choć też wielokrotnie przebudowywany, jest główną siedzibą Czeskiego Muzeum Srebra w Kutnej Horze¹⁸. Spośród dwóch tras oferowanych w tym miejscu tylko jedna związana jest bezpośrednio z zamkiem, zaś druga prowadzi – adekwatnie do nazwy instytucji – do średniowiecznych sztolni, w których pozyskiwano srebro (podziemna trasa długości około 250 m), i zainscenizowanej osady górniczej¹⁹ (istnieje też możliwość przebycia obu tras za niższą cenę, ale wtedy zwiedzanie trwa około 2,5 godziny). Kutná Hora była bowiem głównym ośrodkiem wydobywania srebra w Czechach i miejscem bicia monet. Natomiast wystawa pt. „Miasto srebra” (czes. *Město stříbra*), mieszcząca się właśnie we wnętrzach zameczku, zaznajamia z geologią regionu, znaleziskami archeologicznymi potwierdzającymi prehistoryczne i wczesnośredniowieczne osadnictwo jeszcze przed założeniem Kutnej Hory, z jej rozwojem od momentu odkrycia pokładów srebra aż do okresu, kiedy była drugim najważniejszym miastem królestwa, historią *Hrádka* oraz życiem w mieście w czasach największego rozwoju wydobywania srebra. Częścią tej wystawy jest też bogata ekspozycja numizmatyczna (monety wykuwane w Kutnej Horze) [*Hrádek...* b.r.w.]. Zwiedzanie kilkunastu pomieszczeń odbywa się wyłącznie z przewodnikiem i trwa około godziny. W okresie letnim jest wzbogacone o wystawy czasowe. Pomimo zachowania wewnątrz *Hrádku* wielu oryginalnych detali nie próbowano odtworzyć – chociażby w jednym pomieszczeniu – wyglądu pomieszczeń w średniowieczu lub renesansie. Oferowana jest tylko statyczna wystawa, tradycyjna w formie i wyrazie, a miejscami nawet przestarzała (czarno-białe zdjęcia, podpisy pisane jakby na maszynie), co dziwi, biorąc pod uwagę bardzo dużą frekwencję w muzeum (por. tab. 7 i 9).

¹⁸ Dwa zabytki Kutnej Hory – kościół św. Barbary i katedra p.w. Wniebowzięcia NMP w dzielnicy Sedlec – wpisane są łącznie (jeden wpis) na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Lokalizacja *Hrádku* przy drodze do pierwszego z wymienionych obiektów zapewnia mu bardzo dużą frekwencję (wprowadzono nawet internetowy system rezerwacyjny). W okresie letnim często już przed południem wszystkie miejsca w grupach są wyprzedane.

¹⁹ Założeniem tej trasy jest zaznajomienie odwiedzających z całym procesem przetwarzania srebra od jego pozyskania aż po wybite monety [*Hrádek...* b.r.w.].

Ryc. 2. Zamek Pecka: A – widok ogólny od południowego wschodu, B – fragment dziedzińca ze zrekonstruowanym budynkiem mieszkalnym i zadaszonym zejściem do piwnicy

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2012.

Niewielki, ale zachowany w przybliżeniu w pierwotnej formie, zamek nawodny (czes. *vodní tvrz*) [Czechowicz 2006; Hauk b.r.w.] jest siedzibą Muzeum Regionalnego Ziemi Jesenickéj (czes. *Vlastivědné muzeum Jesenicka*) w Jeseníku (ryc. 3). Początki twierdzy sięgają czasów kolonizacji pogranicza (połowa XIII w.) i założenia tu osady Frývaldov, która z biegiem lat przekształciła się w miasto, obecny Jeseník. W tym miejscu pod koniec XIII w. wzniesiono wieżę obronną otoczoną fosą, w XIV i XV w. pozostającą we władaniu świeckich właścicieli, zaś od 1547 r. – biskupów wrocławskich. Była ona jedynym obiektem warownym w mieście, które nigdy nie uzyskało zgody na wybudowanie murów obronnych. Pod koniec XV w. znaczenie militarne wieży zmalało, a jednocześnie nie spełniała już oczekiwań właścicieli, jeśli chodzi o warunki zamieszkania, stąd rozbudowano ją, zachowując jednak większość pierwotnych murów. Obecną formę (ryc. 3A) nadano obiektowi w latach 1738–1745 w ramach prac finansowanych przez biskupa wrocławskiego Franciszka Ludwika. W 2. połowie XVIII w. zamek stał się mieszkaniem dla pracującego na dworze biskupim cenionego kompozytora Karla Dittersa z Dittersdorfu. Budynek pozostawał w rękach kościelnych do 1945 r., a od tego czasu jest własnością państwową (będąc formalnie w zarządzie spółki *Lesý České Republiky*), tylko wypożyczoną muzeum regionalnemu [Hauk b.r.w.; *Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.]. Zostało ono założone już 19 października 1900 r. w wyniku decyzji rady miejskiej. Był to skutek wzrostu zainteresowania regionem wśród mieszkańców, a bezpośrednim impulsem stała się czasowa wystawa pt. „Stary Frývaldov i jego okolice”, która spotkała się z bardzo dużym zainteresowaniem. Wśród popularyzatorów utworzenia stałej ekspozycji byli: ksiądz dziekan Josef Neugebauer i nauczyciel Adolf Kettner, późniejszy kustosz nowopowstałego muzeum. Pierwsze eksponaty pochodziły ze zbiorów wśród mieszkańców, a ważniejsi darczyńcy to: Jan Ripper, zięć Vincenza Priessnitza, założyciela jesenického uzdrowiska Gräfenberg, baronowa Waldorfová oraz wspomniany już Josef Neugebauer. Do cenniejszych obiektów z początków działania muzeum należał kamienny krzyż z 1646 r. (zapewne o charakterze pokutnym), który tradycyjnie wiązano z powieścią o śmierci tutejszego kata. Ponadto, w zbiorach znalazły się przykłady śląskiej sztuki ludowej oraz pamiątki po Vincenze Priessnitzu i Karlu Dittersie z Dittersdorfu. Jako miejsce stałej wystawy władze miejskie wskazały początkowo jeden z budynków szkolnych. Otwarto ją 17 grudnia 1905 r. W związku z ciągłym powiększaniem zbiorów już w latach 20. XX w. zaczęto czynić starania o nową, większą siedzibę. Stało się to możliwe w latach 30. XX w. po podpisaniu porozumienia z władzami biskupimi. Wówczas została otwarta nowa ekspozycja, zlokalizowana już w zamku nawodnym. Po częściowym zniszczeniu lub zaginięciu eksponatów podczas II wojny światowej w 1955 r. w odremontowanych wnętrzach tego samego zabytku otwarto nową stałą wystawę [Hauk b.r.w.; *Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.].

Obecnie w Muzeum Regionalnym w Jeseníku można podziwiać cztery ekspozycje [*Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.]:

- prezentującą archeologię i historię ziemi jeseníckiej (w trzech pomieszczeniach zgromadzono eksponaty dokumentujące m.in. rzemiosło, tradycje religijne²⁰, okresy wojen, katastrofy naturalne, budownictwo, rozwój architektoniczny zamku nawodnego czy historię samego muzeum; przybliżone zostały też znaczące dla regionu osoby: kompozytor Karl Ditters z Ditterdorfu oraz założyciele okolicznych uzdrowisk: Vincenz Priessnitz – Gräfenberg/Lázně Jeseník i Johann Schroth – Lipová Lázně [Kołodziejczyk 2012b, s. 9, 12; Tinzová 1999]; ryc. 3C, D, [Neubauerová b.r.w.];
- dotyczącą procesów czarownic z lat 1622–1695 (umieszczona w odrestaurowanej piwnicy, z modelami narzędzi tortur, ale też bogatymi informacjami historycznymi);
- pokazującą faunę i florę ziemi jeseníckiej (na wystawie m.in. wypchane zwierzęta i ich szkielety, spreparowane owady oraz jaja i gniazda ptasie, panele dotyczące poszczególnych zbiorowisk roślinnych; eksponaty są zarówno współczesne, jak i sprzed wieku; ryc. 3B) [Lyko b.r.w.];
- a także otwartą 7 lipca 2014 r., nowoczesną, multimedialną wystawę pt. „Spirala czasu Ziemi” (czes. *Spirála času Země*).

Ta ostatnia prezentuje rozwój rzeźby regionu na tle ogólnych dziejów Ziemi i – zgodnie z nazwą – jej przewodnim elementem jest spirala, która prowadzi zwiedzającego, jednocześnie będąc skalą czasu, w którym zachodziły konkretne zjawiska geologiczne i geomorfologiczne. Celem autorów wystawy było zaprezentowanie nauk o Ziemi w interesujący sposób, stąd wykorzystanie filmów prezentowanych na kilku monitorach, techniki videomappingu (do pokazania zmian rzeźby pod wpływem lądolodu), przestrzennych modeli, kolorowych ilustracji i zdjęć czy multimedialnych gier i quizów. Spośród eksponatów zwraca uwagę model trylobita odnalezionego na stanowisku Suchý vrch u Vrbna pod Pradědem, inne skamieniałości, minerały i skały. Końcowym elementem trasy zwiedzania jest stanowisko, gdzie zwiedzający przy użyciu lup mogą sami rozpoznać i dokładnie oglądnąć różne okazy mineralogiczne i petrologiczne. Zwiedzanie odbywa się z audio-przewodnikami dostępnymi w czterech wersjach językowych (czeski, angielski, niemiecki i polski). Wystawa „Spirala czasu Ziemi” w 2014 r. uzyskała trzecie miejsce w ogólnokrajowym konkursie „Gloria musaealis” w kategorii wystaw muzealnych²¹ [*Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.]. Nowoczesne techniki prezentacji wykorzystano też na wystawie dotyczącej procesów czarownic – poza audio-przewodnikami w czterech językach przygotowano film, na którym odtworzono pierwszy proces czarownicy z 1622 r. (film jest wyświetlany na ekranie z suchej mgły – tzw. *fog screen*), oraz dotykowe wyświetlacze, pozwalające na zapoznanie się z bardziej szczegółowymi informacjami o tym drastycznym okresie w dziejach biskupstwa wrocławskiego, w tym dokumentami zgromadzonymi dziś w polskich archiwach. Pewne elementy multimedialne pojawiają się też na wystawie prezentującej faunę i florę ziemi jeseníckiej (nagrania głosów ptaków, dotykowe wyświetlacze z informacjami m.in. o Parku Krajobrazowym Jeseníky – ches. *Chráněná krajinná oblast Jeseníky*). Chociaż nie odtworzono wyglądu żadnego z wnętrza zamku nawodnego, część z przygotowanych wystaw nawiązuje do historii obiektu, a w szczególności do zamieszkujących go osób (Karl Ditters z Ditterdorfu, biskupi wrocławscy) oraz związanych z nim wydarzeń (procesy czarownic). Biorąc pod uwagę, że we wnętrzach nie zachował się wystrój czy wyposażenie, muzeum

²⁰ Do najwartościowszych przedmiotów na wystawie należy polichromowana, drewniana rzeźba Jezuska Praskiego z XVIII w., pochodząca z wrocławskiego klasztoru św. Klary. Po jego sekularyzacji rzeźba została przejęta przez zgromadzenie św. Urszuli (urszulanki), które w 1882 r. założyło klasztor w Jeseníku [*Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.].

²¹W 2005 r. w tym samym konkursie trzecie miejsce zajęła wystawa jeseníckiego Muzeum Regionalnego dotycząca flory i fauny regionu (w swojej pierwotnej formie, jeszcze bez elementów multimedialnych) [*Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.].

wydaje się więc dość dobrze wykorzystywać potencjał zabytku. Godne podziwu jest ciągle unowocześnianie wystaw, realizowane przez niewielką i prowincjonalnie przecież położoną placówkę. Choć – z drugiej strony – można się zastanawiać, czy zastosowane nowoczesne techniki zawsze korespondują z charakterem zabytkowej warowni.

Muzeum Regionalne w Jeseníku posiada jedną filię, także mieszczącą się w historycznym budynku – domu rodzinnym Vincenza Priessnitza w uzdrowskiej części miasta, jednocześnie miejscu, gdzie ten lekarz-samouk założył pierwszy zakład wodolecznictwa. W 200. rocznicę urodzin prekursora współczesnego wodolecznictwa (2 października 1999 r.) otwarto tam wystawę pt. „Vincenz Priessnitz i uzdrowisko Gräfenberg” [Tinzová 1999; *Vlastivědné muzeum Jesenicka* b.r.w.], która jednoznacznie nawiązuje do miejsca ekspozycji. Nie tylko zgromadzono tam różne dokumenty i pamiątki po Priessnitzu, ale także zaimprovizowano wygląd XIX-wiecznego gabinetu zdrojowego.

Niektóre muzea posiadają w swoim zarządzie kilka obiektów rezydencjonalnych. Do takich należy Muzeum Regionu Valašsko z Vsetína. Jego główna siedziba mieści się w renesansowym pałacu z arkadowym dziedzińcem, zaś dwie z kilku filii w innych okolicznych rezydencjach – w Valašskim Meziříčí i w Lešnej u Valašskiego Meziříčí. Pałac w Vsetínie, posadowiony na wysokim, prawym brzegu rzeki Becva, powstał w pierwszym dziesięcioleciu XVII w. (pierwsza wzmianka w 1610 r.) na pozostałościach zamku z 1. połowy XV w. Wzniesiono go dla ówczesnych właścicieli tutejszego państwa – Lukrecji Nekšovny z Landeka i jej drugiego męża, słynnego Albrechta z Valdštejna. Późniejsi właściciele z węgierskiego rodu Illésházy przebudowywali go kilkakrotnie w ciągu XVIII w. (m.in. po pożarze z 1708 r.), zaś swoją obecną, klasycystyczną formę zyskał w latach 1833–1834 za czasów ostatniego szlacheckiego właściciela – Josefa z Wachtlerů (wtedy założono też park z kilkoma cennymi okazami drzew). Później pałac należał do rodzin związanych z okolicznym przemysłem – Thonetów (produkcja giętych mebli drewnianych we Vsetínie i Bystřicach pod Hostýnem, w tym słynnych krzesel) i Baťów (produkcja obuwia w Zlinie). Po pożarze z 1915 r. Thonetowie w 1924 r. przywrócili budowli jej pierwotny wygląd. Ostatnimi prywatnymi właścicielami była od 1938 do 1948 r. Marie Baťová z synem Tomášem. W 1949 r. obiekt został upaństwowiony i w latach 50. XX w. umieszczono w nim liczne instytucje, z czym wiązały się znaczne zniszczenia we wnętrzach. Niekoniecznie dbano bowiem o stan rezydencji, gdyż kojarzyła się ona z kapitalistycznym wyzyskiem, zwalczanym przecież przez władze komunistyczne. Dopiero w latach 1963–1974 przeprowadzono generalny remont zabytku, który został udostępniony publiczności 9 maja 1975 r. [Zlínko... 2013; *Historie zámku Vsetín* b.r.w.], czyli w rocznicę zakończenia II wojny światowej według obozu komunistycznego. Wtedy to swoją siedzibę w pałacu znalazło Muzeum Regionu Valašsko.

Ryc. 3. Muzeum Regionalne Ziemi Jeseníckiej w Jeseníku: A – widok ogólny zamku nawodnego – siedziby placówki, B – fragment wystawy prezentującej faunę i florę ziemi jeseníckiej, C, D – elementy ekspozycji traktującej o archeologii i historii ziemi jeseníckiej

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2009.

W muzeum tym – po zakończonej w 2015 r. rekonstrukcji samego pałacu, ale także ekspozycji – można oglądać stałą wystawę pt. „Žyvá paměť regionu” (czes. *Živá paměť regionu*), składającą się z kilku części o bardzo różnorodnej tematyce (m.in. historia, etnografia, sztuka, przemysł). Umieszczona jest w dziewięciu pomieszczeniach o łącznej powierzchni aż 520 m², zlokalizowanych na pierwszym piętrze vsetínského pałacu [Zámek Vsetín b.r.w.]. Zwiedzanie odbywa się samodzielnie bez przewodnika (jest jednak dostępny na żądanie), ewentualnie z drukowanymi materiałami. Sugerowana kolejność zwiedzania poszczególnych części ekspozycji to [Stálé expozice Vsetín b.r.w.]:

- wystawa „Fenomen giętych mebli” (czes. *Fenoméno ohýbaného nábytku*) – o zakładach rodziny Thonet i innych w regionie wytwarzających meble z giętego drewna, a także o współczesnej produkcji firmy TON (*Továrny na ohýbaný nábytek*) S.A.; podstawą ekspozycji są meble historyczne ze zbiorów muzeum oraz współczesne przekazane przez producentów;
- wystawa prezentująca zwyczaje ludowe, zwłaszcza związane z cyklem pór roku i etapami życia ludzkiego (od narodzin aż do śmierci);

- wystawa „Pašli owce Wołosi” (czes. *Pásli ovce Valaši*) – o kolonizacji wołoskiej, pasterstwie i szalasnictwie, które znacząco wpłynęły na tutejszy krajobraz; także o związanej z Wołochami etnografii;
- wystawa „Niespokojne czasy” (czes. *Neklidné časy*) – o wołoskich powstaniach od czasów habsburskich (były szczególnie częste we Vsetínie) i o zbójnictwie;
- wystawa dotycząca chałupnictwa, tradycyjnych wyrobów ludowych wytwarzanych na sprzedaż w domach w regionie Vsetína, bazująca na fotografiach, filmach dokumentalnych i zgromadzonych eksponatach;
- wystawa „Vsetínskie stulecie páry” (czes. *Vsetínské století páry*) – o zmianach zachodzących we Vsetínie podczas rewolucji przemysłowej w 2. połowie XIX w. (przekształcenie typowo rolniczego miasta w ośrodek przemysłowy);
- wystawa „Morawski Edison” (czes. *Moravský Edison*) – o lokalnym wynalazcy, przedsiębiorcy i polityku Josefie Sousedíku, m.in. przez perspektywę założonych przez niego zakładów przemysłowych;
- wystawa „W partyzanckich górach” (czes. *V partyzánských horách*) – o czasach Protektoratu i partyzantach działających w czeskich Beskidach w czasie II wojny światowej.

Oprócz wystaw wymienionych wyżej, wchodzących w skład głównej ekspozycji „Žywa paměť regionu”, w pałacu zaimprovizowano piwnicę templariuszy (replika sali rycerskiej z informacjami o historii tego zakonu i jego działalności w rejonie Vsetína) oraz przygotowano wystawy: dotyczącą historii zabytku (łącznie z galerią obrazów przedstawiających właścicieli rezydencji) oraz prezentującą banknoty z całego świata ze zbiorów miejscowego doktora prawa Libora Bureša [*Stálé expozice Vsetín* b.r.w.]. Pomimo przeprowadzonego ostatnio generalnego remontu pałacu nie pokuszono się o odtworzenie historycznych wnętrz, tworząc rozbudowaną i dość atrakcyjną, ale jednak tradycyjną w formie wystawę. Oczywiście chodziło tu o zapewnienie odpowiedniego miejsca dla zgromadzonych eksponatów, tym bardziej, że jedna z filii Muzeum Regionu Valašsko (w Lešnej u Valašského Meziříčí) zyskała w 2011 r. charakter bardziej galerii zrekonstruowanych wnętrz pałacowych niż typowego muzeum. Poza ekspozycjami stałymi muzeum we Vsetínie organizuje wystawy czasowe o tematyce przyrodniczej, historycznej, etnograficznej, a także prezentujące dzieła sztuki. Bogaty jest też program zajęć dla dzieci, skierowany głównie do szkół (jest to typowe zarówno dla głównej siedziby, jak i dla poszczególnych oddziałów).

Ryc. 4. Filia Muzeum Regionu Valašsko w dawnym pałacu Kinskich w Valašském Meziříčí: A – fasada pałacu, B – część wystawy na parterze obiektu związanej z lokalnym przemysłem
Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Muzeum Regionu Valašsko posiada kilka filii. Jedna z nich mieści się w empirowym pałacu w Krásnie (ryc. 4), dawnym miasteczku, w 1923 r. włączonym do Valašskiego Meziříčí [*Moravská brána...* 2010]. Rezydencja powstała w 1854 r. w wyniku przebudowy

budynku zarządu dóbr rožnovsko-krásenskich²² przez hrabiego Eugena Kinskiego (przed rodem Kinskich tereny te należały do Žerotínów). Obiekt podwyższono wówczas o jedno piętro dzięki zbudowaniu mansardowego dachu (ryc. 4A). Od tego czasu nie ulegał już znacznieszym przebudowom. Po II wojnie światowej pałac upaństwowiono i w latach 1949–1950 umieszczono w jego wnętrzach muzeum miejskie (potem włączone do Muzeum Regionu Valašsko), mieszkania, szkołę i magazyny archiwum państwowego. Obecnie w zasadzie cały obiekt pełni funkcje muzealne (ryc. 4B). Otacza go zabytkowy park o powierzchni 6,297 ha z wyróżniającymi się drzewami, założony na przełomie XVIII i XIX w., do obecnej formy przekształcony podczas empirowej przebudowy w połowie XIX w. [*Historie zámku Valašské Meziříčí* b.r.w.]. Pałac stanowi jeden z niewielu zachowanych do dziś elementów dawnej zabudowy Krásna (została znacznie zniszczona w czasie II wojny światowej, a potem w większości zburzona niedługo po jej zakończeniu) i należy do najcenniejszych pamiątek współczesnego Valašskiego Meziříčí. W pałacu częściowo odtworzono wnętrza – jest to zasadniczy element wystawy pt. „Jak się żyło w pałacu”, która ma ukazywać warunki życia szlachty na przełomie XIX i XX w. Wyposażono trzy dawne komnaty: pokój hrabiego Kinskiego (m.in. wyobrażenia przodków i osób związanych z rodem), sypialnię małżonków Seilernovych (z pseudorenesansowymi meblami z końca XIX w.) i reprezentacyjny salon (nieoryginalne wyposażenie z XIX w. w stylu empire i biedermeier), a ponadto zaaranżowano pokój zabaw dla dzieci i dorosłych, w którym zgromadzono dawne zabawki. Przy okazji zwiedzania wnętrz odwiedzający są zaznajamiani z historią pałacu. Druga, bardziej tradycyjna wystawa poświęcona jest wytwórczości przemysłowej w regionie – fabryce szkła artystycznego i użytkowego (w tym żarówek) oraz manufakturze gobelinów. Tego typu działalności mają w mieście bardzo długą tradycję [*Zámek Kinských Valašské Meziříčí* b.r.w.]. Kolejna stała ekspozycja prezentuje dawne dokumenty (rękopisy i druki) oraz książki (od XV do XIX w.), a następna – pamiątki związane z lokalną strażą pożarną (m.in. pompa strażacka firmy S. Reich & Co. z 1900 r. i kolejne z lat 30. XX w.). Na parterze muzeum w 2002 r. zainscenizowano też stylową kawiarnię z lat 30. XX w., przy czym poza ekspozycją historyczną jest to jednocześnie działający lokal gastronomiczny [*Stálé expozice Valašské Meziříčí* b.r.w.].

Proces restauracji pałacu w Lešnej u Valašskiego Meziříčí wraz z otworzeniem wnętrz oraz zainstalowane tam wystawy zostały już szeroko opisane w jednej z wcześniejszych prac autora [Kołodziejczyk 2016, s. 36–42], stąd temat ten nie będzie tu szerzej podejmowany. Warto jednak podkreślić, że głównym walorem tego obiektu są pieczołowicie zrekonstruowane reprezentacyjne sale, przyciągające bardzo wielu zwiedzających (w 2014 r. stanowili oni aż 35,6% ogółu zwiedzających wszystkie obiekty Muzeum Regionu Valašsko – por. tab. 9). Jednak poza zwiedzaniem historycznych wnętrz z przewodnikiem pałac oferuje też wystawy (stałą i czasowe) oraz spacer z przewodnikiem po zabytkowym parku, wpisując się z funkcje muzeum regionalnego, którego przecież jest filią.

Swoje lokalizacje w dwóch dawnych rezydencjach: pałacu (główna siedziba; ryc. 5.) i zamku (filia) ma też Muzeum Okręgowe (czes. *Oblastní muzeum*) w Děčíně. Instytucja ta w swojej historii z reguły była dość ściśle powiązana z zabytkowymi budowlami. Jej początki sięgają 1892 r., kiedy niemiecki związek *Deutscher Gewerbeverein* otworzył muzeum prezentujące lokalne dokonania w dziedzinie sztuki i przemysłu, wzorując się na podobnej placówce w Libercu. Z racji problemów finansowych i niewielkiego zainteresowania wystawę po kilku latach zamknięto, ale jej inicjatorzy cały czas gromadzili kolejne, potencjalne eksponaty. Tę prywatną kolekcję w 1908 r. zakupiło miasto, mające zamiar – za namową miejscowego lekarza Franza Justa, a od 1910 r. także związku *Tischgesellschaft Alt-Tätschen* – założyć własne muzeum. Niestety, plany te pokrzyżowała

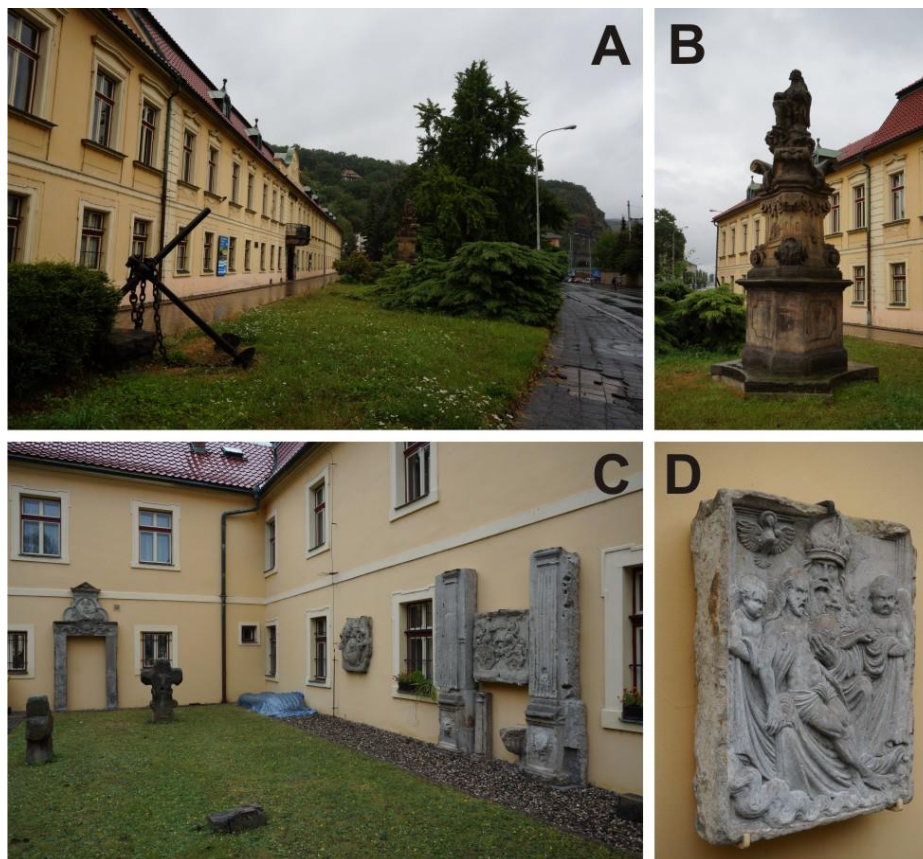
²²Rožnov pod Radhostem położony jest na wschód od Valašskiego Meziříčí, już wewnątrz czeskich Beskidów (podczas gdy drugie wymienione miasto leży na ich przedpolu). W Rožnovie działa wspomniane już Wołoskie Muzeum w Przyrodzie.

I wojna światowa, wrócono do nich jednak w dwudziestoleciu międzywojennym. W 1929 r. hrabia Thun-Hohenstein zaproponował tymczasowe umieszczenie coraz liczniejszych zbiorów w należącym do niego děčínském zamku, skąd jednak w 1940 r. – w związku z przejściem budowli przez wojsko niemieckie²³ – przeniesiono je we wcześniejsze miejsce, czyli do jednej z zabytkowych kamienic w centrum miasta. W okresie II wojny światowej muzeum było zamknięte. Jeszcze w czasie trwania wojny poszerzono granice Děčína, czego wyrazem już w 1945 r. było połączenie zbiorów dwóch muzeów miejskich – w Děčínie i wchłoniętym dawnym mieście Podmokly. Děčínská placówka została powtórnie otwarta już w 1946 r. we wcześniejszej siedzibie w centrum miasta jako jedno z pierwszych muzeów w strefie nadgranicznej w całej Czechosłowacji. Już w dwudziestoleciu międzywojennym dotychczasowa lokalizacja w kamienicy była niedostateczna pod względem powierzchni, a problemy te jeszcze wyraźniej uwidoczniły się po wspomnianym połączeniu zbiorów i ich dalszym poszerzaniu w kolejnych latach. Przełomowy w historii placówki okazał się 1953 r., kiedy przydzielono jej reprezentacyjną siedzibę w dawnym pałacu myśliwskim rodu Thun-Hohenstein na lewym brzegu Łaby²⁴ (obiekt dotychczas pozostawał w zarządzie leśników; ryc. 5A). Stałą wystawę w nowej lokalizacji otwarto w kwietniu 1955 r. Kolejne dziesięciolecia to okres bardzo szybkiego rozwoju instytucji, m.in. urządzono park otaczający pałac wraz z remontem zabytkowego ogrodzenia (już w 1956 r.), przeprowadzono prace remontowe samego pałacu (zwłaszcza dach i fasady, odwodnienie; szczególnie 2. połowa lat 70. XX w.), na dziedzińcu utworzono lapidarium rzeźb (ryc. 5C, D)²⁵, przejęto zbiory z zamykanych muzeów w okolicznych miasteczkach: České Kamenicy, Benešovie nad Ploučnicí i Šluknovie. Poprawiły się warunki pracy muzealników, wiele eksponatów zostało odrestaurowanych, swoje miejsce w muzeum znaleźli też lokalni artyści. W 1962 r. zmieniono nazwę instytucji z Muzeum Miejskiego na Muzeum Powiatowe, co wiązało się m.in. z rozszerzeniem obszaru zainteresowania o szeroko pojęte okolice Děčína [*Historie děčínského muzea* b.r.w.]. Od 2002 r. placówka nosi nazwę *Oblastní muzeum*.

²³Już przed 1940 r. zamek był wykorzystywany przez wojsko – w 1932 r. sytuacja finansowa rodu Thun-Hohenstein na tyle się pogorszyła, że jego przedstawiciele zmuszeni byli sprzedać zamek. Ówczesne trudne warunki gospodarcze spowodowały, że jedynym chętnym było państwo czechosłowackie, które utworzyło w dawnej rezydencji koszary wojskowe, po 1938 r. przejęte przez władze hitlerowskie [*Kołodziejczyk* 2016, s. 18; *Historie zámku Děčín* b.r.w.].

²⁴Zamek w Děčínie i starówka znajdują się na prawym brzegu Łaby, natomiast na lewym położona jest nowsza część z XIX i początku XX w. oraz tereny rekreacyjne na okolicznych wzgórzach České Švajcarii [*Děčín a okolí...* 2015].

²⁵Z kolei do parku przed muzeum w latach 90. XX w. przeniesiono barokowe figury św. Floriana i św. Jana Nepomucena (ryc. 5B) [*Historie děčínského muzea* b.r.w.].

Ryc. 5. Muzeum Okręgowe w Děčíně: A – fasada pałacu myśliwskiego rodu Thun-Hohenstein – siedziby placówki, B – jedna z barokowych figur przeniesionych przed muzeum, C, D – lapidarium rzeźby na dziedzińcu

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2015.

Po okresie intensywnego rozwoju w czasach komunistycznych lata 90. XX w. były mniej korzystne dla omawianej instytucji (zwłaszcza finansowo). Co prawda w ostatnim czasie sytuacja wydaje się poprawiać, ale ten słabszy okres nadal dość dobrze uwidacznia się w wystawach prezentowanych w głównej siedzibie. Część z nich pochodzi z okresu sprzed transformacji (zwłaszcza główna ekspozycja pt. „Rozwój transportu wodnego na Łabie” z 1969 r.), stąd jest bardzo tradycyjna w swojej formie, a czasami nawet przestarzała. Wystawy są dość przypadkowo rozmieszczone (np. gabloty z wypchanymi ptakami w korytarzu), brak jest też jakiegokolwiek nawiązania do obiektu, w którym mieści się muzeum. Narracja prowadzona jest za pomocą różnej formy napisów i – czasem dość długich – tekstów wyłącznie w języku czeskim, co dziwi, biorąc pod uwagę położenie Děčína zaledwie 10 km od granicy z Niemcami. Słaba pozycja muzeum odzwierciedla się w niewymienianiu go wśród polecanych atrakcji w przewodnikach turystycznych czy materiałach promocyjnych [np. *Region bez hranic* b.r.w.; Černohous 2012]. Jak już wspomniano, wystawa „Rozwój transportu wodnego na Łabie” (czes. *Vývoj lodní dopravy na Labi*) została otwarta w 1969 r., w momencie przyznania muzeum specjalizacji w tej dziedzinie dla całego biegu Łaby. W efekcie placówka posiada jedną z największych w kraju bibliotek z pozycjami dotyczącymi żeglugi śródlądowej, a także duży zestaw archiwalnych fotografii, map przebiegu Łaby i Wełtawy oraz rysunków technicznych [*Historie děčínského muzea* b.r.w.]. Wystawa dokumentuje rozwój żeglugi śródlądowej na Łabie od jej początków aż do XX w. oraz rolę w tym względzie Děčína, który od lat 40. XIX w. stał się znaczącą przystanią i punktem przeładunkowym (tu założono też szkołę żeglugi). Prezentowana jest m.in. łódź wydłubana z jednego pnia, modele różnych łodzi i statków (towarowych

i turystycznych), odrestaurowane urządzenia, grafiki i fotografie [*Vývoj lodní dopravy na Labi* b.r.w.]. Dwie pozostałe stałe wystawy dotyczą:

- ptactwa [*Expozice ptactva* b.r.w.] – nie jest jasne, czy są to gatunki reprezentatywne dla regionu czy dla całego kraju; wypchane ptaki stoją w kilku podświetlanych gablotach w niekorzystnej lokalizacji na końcu korytarza, dodatkowo przygotowano nagrania ich śpiewów i kącik dla dzieci, gdzie mogą one rozpoznawać gatunki;
- archeologii – wystawa pt. „Miasto na łące” bazuje na znaleziskach z lat 80. XX w. z tzw. Mariańskiej Łąki po południowej stronie zamku, świadczących o wczesnych początkach osadnictwa w rejonie Děčína [*Město na louce* b.r.w.]; pomimo rekonstrukcji sprzed kilku lat ekspozycja utrzymała swą tradycyjną formę.

Jak już wspomniano, Muzeum Okręgowe posiada w Děčínie jedną filię²⁶, zlokalizowaną bardzo atrakcyjnie w górującym nad centrum miasta zamku [por. Kołodziejczyk 2016, s. 16–26]. Po opuszczeniu go przez wojska radzieckie w 1991 r. został przejęty przez władze miasta z zamiarem restauracji i przeznaczenia na funkcje społecznie użyteczne, zwłaszcza kulturalne. W 1998 r. część skrzydła wschodniego została odremontowana i przekazana w użytkowanie miejscowemu muzeum. Jeszcze w tym samym roku w dawnej zamkowej zbrojowni zaprezentowano wystawę lalek z kolekcji Milana Knížíka²⁷ [*Historie děčínského muzea* b.r.w.], by następnie od 2002 r. przygotować stałe wystawy, bazujące na własnych zbiorach muzeum [*Muzejní expozice na děčínském zámku* b.r.w.]:

- „Zamkowa zbrojownia” (czes. *Zámecká zbrojnice*) – broń i zbroje od prehistorii po II wojnę światową, w tym niektóre z kolekcji rodu Thun-Hohenstein; na ścianach zbrojowni zachowały się malowidła praskiego artysty Jana Hoffmanna [*Zámecká zbrojnice* b.r.w.];
- „Sztuka baroku” (czes. *Umění baroka*) – przede wszystkim obrazy i ryciny, ale też kilka rzeźb i mebli z XVII i XVIII w., wartościowy m.in. cykl dziesięciu obrazów apostołów, według tradycji przypisywanych Petrowi Janowi Brandlowi (1668–1735) [*Umění baroka* b.r.w.];
- „Weduty Děčínska”;
- wystawa prezentująca historię zamku (czes. *Zámek v proměnách doby*) aż po jego opuszczenie przez wojska radzieckie w 1991 r. [*Zámek v proměnách doby* b.r.w.].

Wystawy przygotowane na děčínském zámku dość dobrze wpisują się w charakter miejsca, po pierwsze będąc bezpośrednim nawiązaniem do przeznaczenia poszczególnych pomieszczeń (zbrojownia), po drugie – wykorzystując elementy kolekcji dzieł sztuki i broni dawnych właścicieli rezydencji, a po trzecie – prezentując w zabytkowych wnętrzach typ dzieł sztuki, które także dawniej mogły być w nich wystawione (barokowe obrazy i rzeźby). Więc w przeciwieństwie do głównej siedziby w pałacu myśliwskim na lewym brzegu Łaby wystawa na zamku wykorzystuje potencjał lokalizacji. Niestety, konkurencja ze strony oddanych w ostatnich latach tras zwiedzania z przewodnikiem po zamkowych, reprezentacyjnych wnętrzach (głównie skrzydło zachodnie) powoduje, że liczba zwiedzających filię nie jest zbyt duża (w 2014 r. 1313 osób, co stanowi tylko 15,1% całkowitej frekwencji we wszystkich obiektach Muzeum Okręgowego w Děčínie – por. tab. 9) [Kołodziejczyk 2016, s. 25–26].

²⁶ Muzeum posiada też filie poza Děčínem – w położonych na północ od niego Rumburku i Varnsdorfie.

²⁷ Zapewne w związku z tą pierwszą wystawą – już z resztą nieeksponowaną – filia Muzeum Okręgowego na děčínském zámku na części z map zaznaczana jest jako muzeum lalek [np. *Českosaské Švýcarsko...* 2015], co może wprowadzać turystów w błąd. Taka informacja może z jednej strony zniechęcać do odwiedzin turystów zainteresowanych historią, a z drugiej – być mylną wskazówką dla rodziców szukających atrakcji dla swoich dzieci (wystawy prezentowane w filii raczej nie są obecnie skierowane do dzieci).

Wybrane muzea mieszczące się w świątyniach i klasztorach

Jak już wspomniano we wstępie, w związku ze znaczną ateizacją kraju (postępującą od czasów husyckich po okres komunistyczny), wiele kościołów i wszystkie klasztory zostały wyłączone z dotychczasowej eksploatacji w celach religijnych. Po II wojnie światowej najczęściej lokowano w nich magazyny lub pozostawiono puste bez zarządcy, czasem – przynajmniej częściowo – zamieniano w mieszkania²⁸. Dwie pierwsze drogi w dość niedługim czasie prowadziły do degradacji zabytkowej tkanki, czego efektem są straszące często nawet dziś ogromnych rozmiarów zaniedbane budowle usytuowane w centrach miast (np. barokowy klasztor premonstratensów z połowy XVIII w. w Znojmie-Louce²⁹ czy nadal tylko częściowo odrestaurowany klasztor w Broumovie). Z przyczyn ideologicznych lokalizowanie w tych obiektach muzeów regionalnych stało się możliwe dopiero po zmianie ustroju i większość placówek muzealnych, które mają swoje siedziby w klasztorach, znalazła się tam w latach 90. XX w. Do niewielu wyjątków należy Muzeum Południowomorawskie w Znojmie, które już w 1945 r. uzyskało siedzibę w dawnym klasztorze minorytów z XIII w. (ryc. 6), gdzie w latach 1279–1297 był złożony do grobu król Przemysł Otokar II, poległy w bitwie na Morawskim Polu w 1278 r. [*Podyjí a Vranovská přehrada...* 2006]. Fakt ten nadaje obiektowi wysoką rangę, choć – co może być zaskakujące – w muzeum w zasadzie brak do niego odwołań (epizod ten jest za to często przywoływany w czeskich przewodnikach). Klasztor w wyniku wielokrotnych przebudów zatracił część cech stylowych, pewne fragmenty nawet zburzono, ale nadal należy do ważniejszych zabytków centrum miasta. Pierwotnie stanowił część tzw. „Znojemskego Asyżu”, który powstał w bezpośredniej bliskości królewskiego zamku wkrótce po podniesieniu po 1225 r. Znojma do rangi miasta królewskiego (ośrodek kościelny miał stanowić uzupełnienie, a być może przeciwwagę dla władzy świeckiej). Tuż obok klasztoru minorytów w 2. połowie XIII w. ulokował się zakon klarysek, będący jego żeńską gałęzią. Z najstarszej budowli zgromadzenia męskiego do dziś zachował się krużganek północno-zachodniego skrzydła. Obiekt był wielokrotnie przekształcany, m.in. pod koniec XV w. (północno-wschodnia część krużganków), następnie – po przejściu przez franciszkanów w 1534 r. – w 3. ćwierci XVI w. (nadbudowa piętra), w dobie baroku (m.in. przed 1695 r.) oraz w stylu klasycystycznym (kilkukrotnie w XVIII w.). W wyniku zniesienia klasztoru w 1784 r. większość obiektu zamieniono w koszary wojskowe. Do zniszczenia wielu cech stylowych doprowadziła jednak głównie radykalna przebudowa z 1825 r., przekształcająca całość w więzienie. Doszło wtedy do zburzenia części krużganków oraz gotyckiego kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP, którego najstarsze partie pochodziły z przełomu XIII i XIV w. (do dziś zachował się jedynie niewielki, południowo-wschodni fragment świątyni) [*Minoristký klášter* b.r.w.]. Obecnie jednak, po restauracji przeprowadzonej w kilku etapach w 2. połowie XX w., dawny klasztor nadal nosi cechy stylu barokowego, czytelny jest też układ przestrzenny z wewnętrznym dziedzińcem i trzema zachowanymi skrzydłami. Szczególnie widowiskowo prezentuje się fasada południowo-zachodnia (ryc. 6A) wychodząca na ulicę dojazdową i w stronę wspomnianego wyżej zamku, który z czasem przybrał formę pałacu (gdzie znajduje się filia prezentowanego muzeum).

²⁸ Trzeba pamiętać, że często pozbawienie klasztorów funkcji religijnych następowało wcześniej niż w XX w., zwłaszcza w XVIII w., i polegało na zamianie ich w koszary (np. wspomniany w tekście klasztor minorytów w Znojmie), więzienia (np. klasztor w Valdicach bezpośrednio na północ od Jičína, założony w 1627 r. przez Albrechta z Valdštejna, zlikwidowany w 1783 r. i w latach 1855–1857 przebudowany na więzienie; taką funkcję pełni także obecnie, choć jest uznawany za unikatowy przykład późnego włoskiego manieryzmu na ziemiach czeskich [*Podkrkonoší...* 2006]), a później w zakłady przemysłowe (np. fabryka papierosów w Kutnej Horze–Sedlcu, działająca do dziś w klasztorze tuż przy wpisanej na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO katedrze p.w. Wniebowzięcia NMP) lub w magazyny.

²⁹ Pierwotny klasztor został założony już w 1190 r. [*Podyjí a Vranovská přehrada...* 2006]. Pewne elementy tej najstarszej budowli zachowały się w przyziemiach obecnego kompleksu.

Ryc. 6. Dawny klasztor minorytów – dziś główna siedziba Muzeum Południowomorawskiego w Znojmie: A – widok ogólny fasady południowo-zachodniej, B – dziedziniec z kawiarnią
Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2009, 2011.

Muzeum Południowomorawskie należy do najstarszych na południowych Morawach, stanowi bowiem kontynuację muzeum miejskiego, które powstało już w 1878 r., skupiając się początkowo na zachowaniu dziedzictwa miasta i zbiorze pamiątek ważnych dla mieszkańców (pierwsza wystawa została udostępniona dopiero w 1889 r.). W 1910 r., dzięki staraniom kustosa Antona Vrbky, eksponaty przeniesiono do znojemskiego pałacu, gdzie filia muzeum działa aż do dziś (o czym powyżej; przejęcie całego kompleksu pałacowego wraz z rzymską rotundą św. Katarzyny nastąpiło 10 lat później). Od 1931 r. dotychczas miejska instytucja nosi nazwę Muzeum Południowomorawskiego, co odpowiada sukcesywnemu rozszerzaniu pola zainteresowań pracowników i zbiorowi pamiątek z coraz większego obszaru. Przeniesienie głównej siedziby od razu po II wojnie światowej do klasztoru minorytów nastąpiło równoległe z przekształceniem placówki w typową już organizację naukową. W następnych latach muzeum stawało się właścicielem lub zarządcą kolejnych zabytkowych budynków w mieście, np. jedna z kamienic przy rynku, gdzie mieści się dziś tzw. Dom Sztuki (czes. *Dom umění*) m.in. z wystawą rzeźby gotyckiej. Łącznie instytucja posiada dziś około 300 000 eksponatów [*Historie muzea Znojmo b.r.w.*]. W głównej siedzibie w klasztorze, gdzie zgromadzono najwięcej z nich, znajdują się zbiory archeologiczne³⁰, historyczne, geologiczne, botaniczne i zoologiczne. Niezwykle cenna jest biblioteka, w której przechowywana jest część księgozbiorów opuszczonego klasztoru w Znojmie-Louce. Na dziedzińcu zabytku znajduje się kawiarnia (ryc. 6B). Placówka z jednej strony jest zlokalizowana bardzo malowniczo (nad skarpą z widokiem na Park Narodowy Podyjí, którego granica przebiega zaledwie kilkaset metrów od budynku, a tuż przy nim przebiega granica otuliny³¹), z drugiej jednak strony mało korzystnie, gdyż na skraju starego miasta, nie przy głównych trasach przemieszczania się turystów (choć przy muzeum zaczynają się trzy szlaki piesze prowadzące do parku narodowego). Pomimo peryferyjnego położenia Muzeum Południowomorawskie należy do czołowych instytucji kultury miasta i regionu [*Historie muzea Znojmo b.r.w.*].

Za pewną wadę prezentowanych wystaw można uznać to, że nie nawiązują one ani do historii samego klasztoru bądź jego zależności z leżącym obok zamkiem (a dziś pałacem), ani do wspomnianego wyżej epizodu złożenia tu do grobu czeskiego króla. Jako ewentualne wyjaśnienie można podać znaczne przekształcenie zabytku. Widać za to wyraźne skupienie

³⁰ Do rozwoju zbiorów archeologicznych Muzeum Południowomorawskiego znacząco przyczynił się przed II wojną światową znany czeski archeolog František Vildméc [*Historie muzea Znojmo b.r.w.*].

³¹ To z przyrodą Parku Narodowego Podyjí związane są głównie wystawy geologiczna, botaniczna i zoologiczna, choć część zbiorów traktuje o szerszej okolicy.

tematyki placówki wokół przyrody, w szczególności położonego tuż obok parku narodowego, który poza sezonową ekspozycją we wsi Čížov nie posiada własnego muzeum. Znojemska placówka spełnia więc po części rolę edukacyjną dla obszaru chronionego, tym bardziej, że zaczynające się przy niej szlaki turystyczne można uznać za jedną z „bram wejściowych” na jego teren [Kołodziejczyk 2015, s. 100]. Duża waga przywiązywana do ekspozycji przyrodniczych uwidacznia się też w informacjach prezentowanych na stronach internetowych muzeum [m.in. *Minoristký klášter* b.r.w.], gdzie podkreśla się głównie znaczenie zbiorów botanicznych i geologicznych. Ważną częścią stałej ekspozycji jest jednak także zmodernizowana w latach 2011–2014 wystawa archeologiczna pt. „Prawiećni rolnicy” (czes. *Pravěcí zemědělci*). Prezentowane są na niej znaleziska głównie z epoki kamienia i żelaza, z czasów rzymskich i związane z tzw. Wielkimi Morawami [*Pravěcí zemědělci* b.r.w.]. Teoretycznie byłoby to właściwe miejsce do zaprezentowania dziejów początków Znojma i Królestwa Czeskiego, ale z racji tematu ekspozycji – skupionej wokół rolnictwa – tego nie uczyniono. Trzeba jednak podkreślić, że taka tematyka częściowo (ale bardzo ogólnie), podejmowana jest w filii prezentowanego muzeum mieszczącej się w znojemskim pałacu.

Innym muzeum regionalnym mającym swoją siedzibę w klasztorze jest Muzeum Ziemi Broumovskiej w Broumovie. Benedyktynski klasztor, w obecnej, barokowej postaci z lat 1726–1748, został uznany za narodową pamiątkę kulturową. W przeciwieństwie jednak do Muzeum Południowomorawskiego broumowska placówka nie zajmuje całego obiektu (który jest wielokrotnie większy niż obiekt w Znojmie), a tylko fragment pierwszego piętra w zachodniej części dawnego benedyktynskiego założenia (tzw. skrzydło opackie)³². Muzeum Ziemi Broumovskiej jest też znacznie mniejsze (pod względem liczby zbiorów oraz organizacyjnym – tylko jedna, ogólna wystawa) oraz otwarte sezonowo (maj–wrzesień). Cechą wspólną z wyżej opisaną instytucją jest z kolei uzyskanie obecnej siedziby w klasztorze wcześniej niż w latach 90. XX w., mianowicie w 1980 r. (muzeum istnieje co prawda od 1945 r., a pierwsza stała wystawa została otwarta w 1948 r., ale pierwotna lokalizacja placówki była inna). W sześciu reprezentacyjnych, pokrytych freskami salach wyeksponowana jest pochodząca z regionu sztuka okresu gotyku, renesansu i baroku, m.in. zbroje, ruchome szopki, tarcze strzeleckie, stroje oraz dziedzictwo ludowej i mieszczańskiej kultury z XIX w. Szczególnie widowiskowa ze względu na wystrój malarski jest tzw. Sala Kamienna [Muzeum Broumovska. *Benediktinské...* b.r.w.; *Muzeum Broumovska: stálá expozice* b.r.w.]. Pomieszczenia klasztoru stanowią jednak tylko tło dla wystawionych przedmiotów, co jest kolejną cechą wspólną z opisywanym wyżej muzeum w Znojmie.

W niedalekich Policach nad Metují znajduje się muzeum miejskie (ryc. 7), które ma swoją siedzibę w kolejnym benedyktynskim klasztorze (cała okolica Broumova i Polic była dawniej własnością benedyktynów). Klasztor powstał na początku XIII w., ale jego obecna, barokowa forma pochodzi z lat 1754–1772. Później ulegał kilkakrotnie pożarom i był odbudowywany. Częścią kompleksu jest kościół p.w. Wniebowzięcia NMP wybudowany w latach 1253–1278 z inicjatywy opata Martina I, ale ostatecznie wykończony w 1294 r. za czasów opata Bavora z Netčín, później zbarokizowany, aczkolwiek w latach 1894–1895

³² Klasztor jest jednocześnie udostępniony do zwiedzania z przewodnikiem, w ramach kilku tras zwiedzania. Standardowa prowadzi do kościoła św. Wacława, zakrystii, refektarza z repliką Całunu Turyńskiego i biblioteki, ale istnieje też np. możliwość obejrzenia mumii znajdujących się w podziemiach. Oferowane są też trasy dla dzieci, podczas których przewodnik jest przebrany za bajkową postać, oraz zwiedzanie nocne (może być połączone z koncertem muzyki poważnej). Trzeba jednak podkreślić, że w związku z ogromną kubaturą klasztor w większości pozostaje niewykorzystany. Choć w ostatnich latach wprowadzono wiele pozytywnych zmian, m.in. uruchomiono kawiarnię, przygotowano pokoje noclegowe, zrewitalizowano dziedzińce i klasztorne ogrody, w których organizowane są imprezy plenerowe. Widać więc, że dla Muzeum Ziemi Broumovskiej rośnie (silna) konkurencja, choć może – z drugiej strony – jest szansa, że większa liczba zwiedzających odbije się też na frekwencji w tejże instytucji. Póki co, niestety, nie wprowadzono łączonych biletów na zwiedzanie klasztoru i muzeum.

doszło do regotycyzacji wnętrza. Szczególnie cenny jest wczesnogotycki portal główny z lat 1270–1280, którego podstawa znajduje się obecnie 80 cm poniżej poziomu terenu. Klasztor benedyktynów w Policach został zlikwidowany w 1785 r., po czym kościół stał się świątynią parafialną, zaś w czworoboku opactwa znalazły się magazyny i mieszkania [*Muzeum města Police nad Metují* b.r.w.]. Obecnie część założenia jest znowu klasztorem. W latach 90. XX w. na pierwszym piętrze swoją siedzibę znalazło także Muzeum Miasta Police nad Metují. Powstało ono w 1946 r. jako Izba Pamięci Miasta Police nad Metují. W latach 80. XX w. – w związku z ogólnymi tendencjami do integracji różnych instytucji – zostało połączone z Muzeum Powiatowym (czes. *Okresní muzeum*) w Náchodzie. To właśnie tam w 1993 r. otwarto wystawę z okazji 740. rocznicy pierwszej wzmianki o Policach, dopiero po jakimś czasie przeniesioną do tego miasta, właśnie do dawnego klasztoru benedyktynów. Od tego czasu jest ona sukcesywnie rozbudowywana i modernizowana (ostatnio w 2007 r.) [*Muzeum města Police nad Metují* b.r.w.].

Ekspozycja Muzeum Miasta Police nad Metují zajmuje komnaty przeznaczone pierwotnie dla opata. Ponieważ częściowo zachował się ich wystrój, stanowią one ważny element zwiedzania. Najcenniejsza jest prywatna kaplica opata (ryc. 7D) z secesyjnymi malowidłami i zachowanym ołtarzem. W pomieszczeniu przed kaplicą wystawiono pseudohistoryczne, rzeźbione meble z końca XIX w., starając się w przybliżeniu odtworzyć jego pierwotny wygląd (wyposażenie jednak nie pochodzi z klasztoru). Dostępna jest też przeznaczona wyłącznie dla opata toaleta za kaplicą. W ten sposób wyraźnie nawiązano do pierwotnych funkcji pomieszczeń, stąd muzeum – choć w małym zakresie – nie ma charakteru typowej wystawy, ale udostępnionych do zwiedzania historycznych wnętrz. W głównym pokoju opackiego mieszkania został z kolei zaimprovizowany XIX-wieczny pokój mieszkański (ryc. 7B) z meblami, obrazami i porcelaną. Typowa wystawa krajoznawcza znalazła swoje miejsce dopiero w kolejnym pomieszczeniu (ryc. 7C). Wystawione są tam m.in. świadectwa dawnego rzemiosła, handlu, działalności cechów i różnych stowarzyszeń w Policach nad Metují, a także m.in. wyposażenie z barokowej kaplicy na szczycie Hvězda w paśmie Broumovskich stěn (Broumowskich Ścian), historyczne zegary, stroje czy kołowrotki. Tematyka regionalna kontynuowana jest w wystawie na korytarzu, gdzie omówiono najważniejsze wydarzenia i postaci w dziejach Polic nad Metují i ich okolic od momentu założenia miasta w 1253 r. Widowiskowa jest tzw. Laudonova sala (ryc. 7E), w której zgromadzono XIX-wieczne malowane ludowe meble z regionu Polic i pobliskiego Hronova [*Muzeum města Police nad Metují* b.r.w.]. Na ścianach zachowały się tu też fragmenty barokowych fresków. W muzeum prezentowane są też wystawy czasowe, ale często nie mające charakteru historycznego czy krajoznawczego, a prezentujące np. prace plastyczne z okolicznych szkół. Choć trzeba docenić starania zarządców muzeum, by choć częściowo oddać wygląd sal benedyktyńskiego klasztoru, za wadę trzeba uznać brak możliwości oglądnięcia wnętrza sąsiedniego kościoła (jest dostępny tylko podczas mszy; ryc. 7A). Biorąc pod uwagę, że muzeum zwiedza się głównie z przewodnikiem (najpierw wprowadza on po całej ekspozycji, później można samodzielnie wrócić do poszczególnych sal), wydaje się, że udostępnienie kościoła także pod jego opieką byłoby możliwe, tym bardziej, że chętnych prowadzi on też do niewielkiej filii muzeum w starej, barokowej, drewnianej szkole z 1785 r.³³ Placówka otwarta jest tylko w sezonie letnim od kwietnia do września.

Także w pobliżu granicy z Polską (a właściwie tuż przy niej), ale po wschodniej stronie ziemi kłodzkiej, położona jest wieś Bílá Voda [Kołodziejczyk 2011b]. W tutejszym dawnym klasztorze pijarów w latach 1950–1989 władze komunistyczne zgromadziły siostry zakonne z różnych zgromadzeń na terenie całego kraju. Niektórzy podają nawet, że panował tu reżim zbliżony do obozów pracy [*Expozice* b.r.w.]. Dla przypomnienia i upamiętnienia tego faktu,

³³ W starej szkole prezentowane są wystawy czasowe – wtedy jest regularnie otwarta (poza tym tylko na żądanie po zgłoszeniu się do przewodnika w klasztorze).

ale także przybliżenia historii wsi, od 2002 r. planowano zorganizować w klasztorze wystawę, przy czym z braku funduszy udało się to zrealizować dopiero w latach 2011–2012. Stało się to możliwe dzięki dofinansowaniu w ramach państwowego „Programu rozwoju wsi”, zaś wsparcie merytoryczne zapewniło wspomniane już Muzeum Regionalne z Jeseníka, które przeprowadziło badania w różnych archiwach, w tym w dokumentacjach wielu żeńskich zakonów Republiki Czeskiej. Otwarcie wystawy, w którym uczestniczył arcybiskup praski, kardynał Dominik Duka, przypadło na 7 września 2012 r., rocznicę urodzin pierwszego rektora gimnazjum pijarów w Bílej Vodzie [Z historii muzea b.r.w.]. Ekspozycja zajmuje dwie sale, z których jedna poświęcona jest wyłącznie internowaniu sióstr zakonnych przez władze komunistyczne, ale druga mieści już typową wystawę krajoznawczą [Expozice b.r.w.] – przedstawienie dziejów wsi i jej okolicy poprzez stare dokumenty i wiekowe przedmioty. Podkreślone jest ściśle związanie miejscowości z klasztorem i kościołem katolickim, ale z drugiej strony trzeba pamiętać, że w jej górnej części znajduje się pałac, który przez jakiś czas należał do Marianny Orańskiej [Mazurski 2000]. W niniejszym przypadku wnętrza zabytkowego klasztoru stanowią tylko tło dla wystawionych przedmiotów. Ekspozycja nawiązuje jednak dość silnie do dziejów budynku, zwłaszcza tych najnowszych. Trzeba też docenić, że tak niewielka i peryferyjnie położona³⁴ miejscowość była w stanie zorganizować i utrzymuje placówkę muzealną. Jest ona dostępna przez cały rok, ale w okresie zimowym niezbędne jest wcześniejsze poinformowanie o przyjeździe.

Ryc. 7. Muzeum Miasta Police nad Metují: A – widok ogólny założenia klasztornego (siedziby muzeum) z północnego zachodu z kościołem p.w. Wniebowzięcia NMP, B – zaimprovizowany XIX-wieczny pokój mieszczkański, C – fragment wystawy krajoznawczej, D – prywatna kaplica opata, E – tzw. Laudonova sala z ekspozycją XIX-wiecznych malowanych mebli

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2015.

³⁴ Bílá Voda z trzech stron (od zachodu, północy i wschodu) otoczona jest granicą czesko-polską, zaś od południa prowadzi do niej tylko jedna asfaltowa droga, gdyż rozciągają się tam Rychlebské hory (czeski odpowiednik Gór Żłoty). Kontynuację wsi po polskiej stronie stanowi Kamienica – obie miejscowości stanowiły kiedyś jedną całość, rozdzieloną granicą państwową (wówczas prusko-austriacką) w 1742 r.

Muzea regionalne czasem są też właścicielem lub zarządcą świątyń, z reguły jednak takich, które ze względu na swój zabytkowy charakter lub brak wyznawców danej religii nie są wykorzystywane. Jako przykłady można wskazać częściowo drewniany, cmentarny kościół p.w. Trójcy Świętej w Valašském Meziříčí (ryc. 8), który jest filią Muzeum Regionu Valašsko z Vsetína, oraz synagogę w Hranicach, która jest salą wystawową tamtejszego Miejskiego Muzeum i Galerii. Kościół p.w. Trójcy Świętej jest przykładem prowincjonalnej świątyni z XVI w. (pierwsza wzmianka jednak dopiero w 1605 r.) o cechach gotyckich, przebudowanej w okresie baroku (ryc. 8A). Cechy obu stylów są do dziś widoczne w bryle budowli. Boczna kaplica oraz obecna konstrukcja dachu z sygnaturką pochodzą z 1754 r. XX w. to okres starań o zachowanie kościoła wobec kolejnych prób jego wyburzenia. Pierwsza miała miejsce w 1908 r. – wtedy udało się go częściowo wyremontować i przeznaczyć na świątynię dla uczniów pobliskiego gimnazjum. W 1919 r. zlikwidowano cmentarz otaczający kościół. Funkcje liturgiczne pełnił on do lat 50. XX w., po czym został opuszczony i ostatecznie sprzedany Wołoskiemu Muzeum w Przyrodzie z Rožnova pod Radhoštěm, które wyremontowało dach z sygnaturką. Po 1971 r. obiekt przeszedł we władanie muzeum regionalnego z Vsetína. W 1980 r. przeprowadzono kolejne, nadal podstawowe prace remontowe, po czym udostępniono pierwszą ekspozycję rzeźby kamiennej. Kompleksowa restauracja obiektu przypadła na 2. połowę lat 90. XX w., zaś w 2001 r. otwarto zmienioną i poszerzoną wystawę [*Historie lapidaria* b.r.w.]. Składają się na nią rzeźbione detale architektoniczne, kamienna rzeźba cmentarna (nagrobki, epitafia; ryc. 8B, C) i ołtarzowa z obszaru południowej części czeskich Beskidów i ich otoczenia. Ekspozyty pochodzą z okresu od połowy XVI do początku XX w. i zostały udostępnione zarówno przez Muzeum Regionu Valašsko z Vsetína, jak i przez Wołoskie Muzeum w Przyrodzie z Rožnova pod Radhoštěm, miasto Valašské Meziříčí czy okoliczne parafie. Prezentowane dzieła rzeźbiarskie w większości straciły swoją założoną funkcję i ich trwanie w dotychczasowym miejscu mogłoby stanowić dla nich zagrożenie. Częściowo są to też efekty prac wykopaliskowych lub oryginały cennych rzeźb, których miejsce w ich pierwotnej lokalizacji zajęły kopie [*Stálé expozice lapidária* b.r.w.]. Być może impulsem do umieszczenia tu takiej wystawy była wmurowana w ścianę kościoła płyta nagrobna z 1585 r. wraz z płaskorzeźbionym wyobrażeniem rycerza Jana Žernovského z Žernoví [*Historie lapidária* b.r.w.]. Kościół p.w. Trójcy Świętej jest otwarty dla zwiedzających tylko w lipcu i sierpniu (poza tym okresem po wcześniejszym uzgodnieniu).

Ryc. 8. Filia Muzeum Regionu Valašsko w dawnym cmentarnym kościele p.w. Trójcy Świętej w Valašském Meziříčí: A – widok ogólny świątyni z zachodu, B, C – lapidarium rzeźby kamiennej w podcieniach otaczających kościół

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2014.

Dawna synagoga w Hranicach powstała w 1864 r. na miejscu wcześniejszej, drewnianej bożnicy. Wzniesiono ją według projektu wiedeńskiego architekta Franza Machera w modnym wówczas w kręgach wyznawców judaizmu mauretańsko-bizantyjskim stylu. Ze względu na brak miejsca nie jest skierowana dokładnie w stronę Jerozolimy, lecz na wschód [Synagoga b.r.w.]. Już od 1943 r. służy celom muzealnym (likwidacja bożnicy wiąże się z działaniami hitlerowców), choć od okresu po II wojnie światowej formalnie jest własnością Czechosłowackiej Cerkwi Husyckiej, a miasto Hranice – właściciel Miejskiego Muzeum i Galerii – ją tylko odnajmuje (husyci używają jeden z przylegających do synagogi renesansowych budynków). Po pracach remontowych z lat 1994–1995 synagoga pełni funkcję sali wystawowej, w której prezentowana jest czeska i słowacka sztuka współczesna oraz odbywają się koncerty. Placówka jest otwarta tylko w czasie wystaw, przy czym odpowiada to większej części roku. Warto dodać, że wraz z likwidacją 1 stycznia 2015 r. Miejskiego Muzeum i Galerii jako samodzielnej instytucji (stały się częścią ośrodka kultury) zniesiono wszystkie opłaty za wstęp.

Wybrane muzea mieszczące się w ratuszach, kamienicach i rezydencjach miejskich

Wspomniane powyżej Miejskie Muzeum i Galeria w Hranicach swoją główną wystawę utrzymuje w kilku pomieszczeniach na portercie dawnego ratusza i przylegającej do niego kamienicy w bocznej uliczce odchodzącej od rynku w kierunku południowym (ryc. 9). Jednopiętrowy, narożny ratusz z czworoboczną, pięciopiętrową wieżą z lochem głodowym i renesansowym hełmem pochodzi z 1. połowy XVI w. (zakończenie prac w 1544 r., o czym świadczy data na renesansowym portalu na parterze ratusza; wieża z 1571 r.), ale był przebudowywany w XIX w. (m.in. utrzymana do dziś historyzująca fasada z 1869 r.). Ostatnie znaczące prace remontowe miały miejsce w 2. połowie 2000 i 2001 r. [Muzeum a galeria Hranice b.r.w.]. Poza wystawami czasowymi o różnej tematyce, wykładami lub koncertami w muzeum znajduje się stała ekspozycja pt. „Działo się w Hranicach” (czes. *Dělo se v Hranicích*, porównująca archiwalne i współczesne fotografie ukazujące te same ujęcia), wystawa akwarel lokalnego malarza Jana Pinkavy (ryc. 9B) oraz wykonany przez badacza historii miasta model hranickiego zamku i części historycznego centrum wraz z fortyfikacjami (ryc. 9C) [Galerie b.r.w.; Model města b.r.w.]. Za pewną wadę muzeum można uznać to, że wejście do niego prowadzi nie od strony rynku przez budynek ratusza, ale z bocznej uliczki i przez przylegającą do ratusza kamienicę. W związku z tym placówka jest dość słabo widoczna, tym bardziej, że na fasadzie od strony głównego placu miasta nie ma o niej żadnej informacji. Turyści, którzy podejść pod budynek ratusza, jeśli wcześniej nie słyszeli o istnieniu muzeum, mogą go w ogóle nie zauważyć, nawet jeśli wejdą do wnętrza budynku. Zaletą jest natomiast brak opłaty za wstęp i otwarcie przez cały rok. U czekającego w muzeum przewodnika można uzyskać materiały promocyjne oraz zakupić publikacje i pamiątki. Dość niejasna jest sytuacja z udostępnieniem ratuszowej wieży jako punktu widokowego. Trudno o takiej możliwości znaleźć informacje, a otwieraniem i wyprowadzeniem turystów na szczyt zajmują się pracownicy centrum informacyjnego, mieszczącego się w oddalonym o około 400 m pałacu, choć w tym samym budynku znajduje się przecież muzeum. Trzeba pokreślić, że wieża jest dobrze przystosowana do pełnienia roli punktu widokowego, a atrakcyjność roztaczającej się z niej panoramy należy uznać za wysoką.

Muzeum regionalne w ratuszu znajduje się też w Starym Mieście pod Śnieżnikiem (czes. *Staré Město pod Sněžníkem*) [Kołodziejczyk 2011a]. Niewielką ekspozycję, która przedstawia dzieje miasta oraz kulturę i przyrodę jego regionu, otwarto w lipcu 2001 r. na parterze renesansowego ratusza. Powstała z inicjatywy lokalnych władz dzięki wsparciu

finansowemu Unii Europejskiej. Niewątpliwą zaletą lokalizacji jest położenie w samym centrum miasta, w jego najbardziej charakterystycznym zabytku, i sąsiedztwo z punktem informacji turystycznej, którego pracownicy jednocześnie obsługują placówkę. W muzeum zgromadzono około 200 eksponatów oraz oryginałów i kopii dokumentów archiwalnych, wypożyczonych z Powiatowego Muzeum Regionalnego (czes. *Okresní vlastivědné muzeum*) w Šumperku, archiwum państwowego (czes. *Okresní archiv*) w Šumperku oraz od mieszkańców Starego Miasta i okolic. Całość uzupełniona jest współczesnymi fotografiami. Ekspozycję podzielono na trzy części [Muzeum b.r.w.]:

- historyczną (pokazano m.in. stare kroniki ilustrujące dzieje miasta, w tym najstarszą kronikę Filipa Jakuba Friebecka z XVIII w.; omówiono m.in. historię lokalnej szlachty, rozwój systemu cechowego w XVI w., wizytę cesarza Józefa II i rozwój przemysłu w XIX w.);
- dotyczącą kultury i tradycji (m.in. stylizowana izba przedstawiająca życie na wsi w XIX w. oraz materiały ilustrujące rozwój szkolnictwa i organizacji społecznych w XIX w., ze szczególnym uwzględnieniem ochotniczej straży pożarnej);
- przyrodniczą (m.in. okazy roślin i zwierząt), która odwołuje się także do ruchu turystycznego.

Podobnie jak w przypadku muzeum w Hranicach wnętrze zabytkowego ratusza jest tylko pomieszczeniem do ekspozycji zgromadzonych zbiorów. Jest to o tyle uzasadnione, że poza sklepieniem nie posiada ono żadnych cech stylowych. Szkoda tylko, że nie są dostępne dla turystów reprezentacyjne sale na piętrze budowli lub ratuszowa wieża, z której – z racji podgórskiego położenia – na pewno rozciąga się atrakcyjny widok (mogłoby się to np. odbywać o określonych godzinach z przewodnikiem z punktu informacyjnego).

Ryc. 9. Miejskie Muzeum i Galeria w Hranicach: A – widok ratusza (siedziby placówki) od północy, B – wystawa akwrel lokalnego malarza Jana Pinkavy, C – model hranickiego zamku i części historycznego centrum

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Miejskie muzea poza najbardziej reprezentacyjną lokalizacją w ratuszu często mieszczą się w zabytkowych kamienicach. Biorąc pod uwagę zapewnienie odpowiednio dużej frekwencji, pożądane jest, żeby był to jeden z domów położonych przy rynku lub jednym z głównych placów miasta. Turyści bowiem z reguły rozpoczynają zwiedzanie miasta od tych lokalizacji i – nawet jeśli nie wiedzieli o istnieniu lokalnego muzeum – łatwo mogą je zauważyć i można z pewnym prawdopodobieństwem założyć, że je odwiedzą. Taka sytuacja ma miejsce w Kutnej Horze. Ponieważ miasto to powstało z połączenia kilku osad górniczych, w jego obecnym centrum znajduje się kilka placów. Przy jednym z nich – co prawda nie tym, który uznawany jest dziś za najważniejszy – znajduje się filia Czeskiego Muzeum Srebra poświęcona historii miasta i regionu, mająca więc cechy typowego muzeum regionalnego (ryc. 10). Zajmuje ona tzw. Kamienny Dom, gotycką kamienicę z XV w., zaliczaną do jednych z najstarszych w Kutnej Horze i jednocześnie najcenniejszych domów mieszczańskich w Czechach (ze względu na bogato zdobioną fasadę), kilka lat temu kompleksowo odrestaurowaną. Mieszczą się w niej dwie wystawy, obie w bardzo dobry sposób wykorzystujące walory architektoniczne budynku. Na kolejnych piętrach kamienicy zainstalowano ekspozycję „Królewskie miasto górnicze – kultura mieszczańska i życie w XVII–XIX w.” (ryc. 10B). W oryginalnych wnętrzach mieszczańskich o zachowanym rozkładzie i wielu cennych detalach rzeźbiarskich zgromadzono meble i inne elementy wyposażenia, próbując odtworzyć ich wygląd w czasach intensywnego rozwoju miasta. Na wystawie znajdują się też odwołania do gospodarki regionu i roli kościoła. Druga wystawa pt. „Lapidarium – sztuka kamieniarska czasów jagiellońskich” (ryc. 10 C, D, E), otwarta dopiero w maju 2010 r. [*Kamenný dům – stále expozice* b.r.w.], mieści się w dwupoziomowych gotyckich piwnicach. Stanowią one ciekawe tło dla zgromadzonych tu kamiennych rzeźb i innych elementów architektonicznych pochodzących z gotyckich zabytków Kutnej Hory. Muzeum otwarte jest przez cały rok, organizuje też dość liczne imprezy.

Ryc. 10. Filia Czeskiego Muzeum Srebra w Kutnej Horze w tzw. Kamiennym Domu: A – widok siedziby placówki wraz z sąsiednią kamienicą, B – fragment wystawy dotyczącej kultury mieszczańskiej, C – zejście do piwnicy, gdzie znajduje się lapidarium rzeźb, D, E – różne ujęcia lapidarium rzeźby w piwnicy Kamiennego Domu

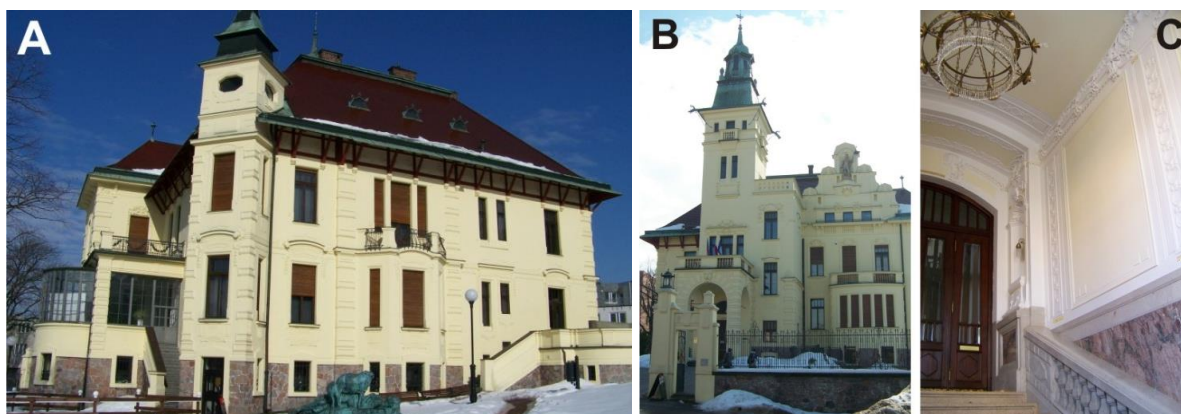
Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2013.

Nieco mniej korzystna jest lokalizacja Muzeum Ziemi Vidnavskiej położonego w niewielkim, nadgranicznym miasteczku Vidnava [Kołodziejczyk 2012a], w północnej części czeskiego Śląska, niedaleko wspomianej już Bílej Vody, a po polskiej stronie granicy – Nysy i Otmuchowa. Zajmuje ono zabytkową kamieniczkę w centrum, ale położoną przy jednej z wąskich uliczek odchodzących od rynku, w związku z czym trudniej tu trafić. Placówka została otwarta w kwietniu 2002 r. dzięki decyzji władz miasta i wsparciu pracowników Muzeum Regionalnego i Archiwum Państwowego w Jeseníku [Muzeum Vidnavska b.r.w.]. Część zbiorów (zwłaszcza meble) została przekazana przez obecnych lub dawnych mieszkańców, przy czym eksponaty są ciągle wyszukiwane i wystawa jest rozbudowywana. Podzielona jest ona na kilka części dotyczących historii, ważniejszych postaci związanych z Vidnavą, geomorfologii i zoologii. Można też oglądać autentyczną średniowieczną czarną kuchnię, której istnienie w tej kamienicy zdecydowało o lokalizacji tu muzeum. Warto dodać, że muzeum w Vidnavie istniało także przed 1945 r. i mieściło się w dawnym wójtostwie, obecnie siedzibie szkoły podstawowej [Expozice osidlování Vidnavska b.r.w.]. Placówka otwarta jest tylko kilka godzin tygodniowo, ale jest też udostępniana po uzgodnieniu.

Warto zwrócić uwagę na dwa muzea mieszczące się specyficznych budynkach miejskich. Jedno – w Ústí nad Orlicí – zajmuje niedawno odrestaurowaną, secesyjną willę fabrykanta Floriana Hernycha (ryc. 11), zaś drugie – w Jaroměři – dawny dom handlowy, uważany za prekursorski obiekt czeskiego kubizmu (ryc. 12). Ciekawe są sposoby, w jaki przeprowadzono adaptację tych budowli do nowych celów. Historia obu muzeów z jednej strony, a z drugiej – kolejne, czasem zaskakujące, sposoby wykorzystywania ich obecnych siedzib, doskonale odzwierciedlają zmiany polityczne na czeskich ziemiach.

Początki placówki muzealnej w Ústí nad Orlicí sięgają najprawdopodobniej 1883 r., kiedy w jednym z prywatnych domów (tzw. *Pindulka*) mieszkaniec miasta, František Egerle, wystawił swoją kolekcję zbroi i innych antyków. Można je więc uznać za jedno z najstarszych w Czechach. Właściwa instytucja muzeum, powiązana z radą miejską, została jednak ustanowiona dopiero w kwietniu 1908 r., wchłaniając wspomniane wyżej zbiory prywatne. Później kilkakrotnie się przenosiła – w 1919 r. do budynku *Klementina* подарowanego miastu przez jednego z mieszkańców w testamencie z 1913 r. (otwarcie wystawy – w związku z wybuchem I wojny światowej – dopiero w czerwcu 1922 r.), następnie w 1931 r. do ratusza (otwarcie wystawy łącznie z galerią w maju tegoż roku, był to najlepszy okres w dziejach placówki). W 1939 r. okupacyjne władze niemieckie odesłały część zbiorów do Pardubic, resztę zaś zmagazynowano w galerii miejskiej i na strychu ratusza oraz – tylko czasowo – w budynku *Klementina*. Po II wojnie światowej muzeum miejskie nie zostało początkowo odtworzone, choć takie zamiary zaistniały przy okazji planowania obchodów 700. rocznicy założenia miasta w 1950 r. Nastąpiło to jednak dopiero w maju 1959 r., kiedy to placówka znalazła swoją siedzibę – podobnie jak w samych początkach istnienia – w domu zwanym *Pindulka*. Co ciekawe, w wyniku niechęci ze strony władz miasta już pięć lat później została całkowicie zlikwidowana, a eksponaty w niejasnych okolicznościach rozdzielone do większych muzeów w miastach Vysoké Mýto i Pardubice, zgromadzone na strychu jednego z domów i w magazynie w ratuszu, sprzedane kolekcjonerom lub po prostu zniszczone. W ten sposób często bezpowrotnie stracono zbiory gromadzone przez wiele lat, często pochodzące sprzed I wojny światowej. Idea istnienia muzeum w Ústí nad Orlicí odrodziła się jednak już na przełomie lat 60. i 70. XX w., ale z przyczyn głównie politycznych (ale też zrozumiałej niechęci mieszkańców, by przekazywać swoje pamiątki) powstała wówczas tylko Izba Pamięci Tradycji Rewolucyjnych (czes. *Památník revolučních tradic*) jako filia Muzeum Okręgowego z Vysokého Mýta. Została zlokalizowana w secesyjnej willi fabrykanta Floriana Hernycha, by podkreślić zwycięstwo socjalizmu nad kapitalizmem. Dopiero w 1987 r. poszerzono zakres jej działalności o zbieranie informacji związanych z miastem. Po zmianach

politycznych na powrót w kwietniu 1990 r. powstało muzeum miejskie. Za jego siedzibę obrano tzw. *Brožkovą vilę*, ale już po trzech latach ze względu na zły stan techniczny trzeba było ją opuścić, a zbiory (zwykle tylko ich część) eksponowano w różnych lokalizacjach. W latach 2003–2005 była to willa Hernycha, która od zakończenia remontu w kwietniu 2008 r. jest już stałą siedzibą muzeum miejskiego [*Historie muzea Ústí nad Orlicí* b.r.w.]. Od tego momentu jest ono otwarte całorocznie w regularnych godzinach, dodatkowo pełni rolę regionalnego centrum kultury ze szczególnym naciskiem na działania transgraniczne – polsko-czeskie (koncerty, odczyty, wykłady, imprezy o tematyce literackiej; współpraca polsko-czeska znalazła też wyraz w tematyce części wystaw czasowych), a także ośrodka naukowego z biblioteką i dostępem do zbiorów.

Ryc. 11. Muzeum Miejskie w Ústí nad Orlicí: A – willa Floriana Hernycha (siedziba placówki) widziana od południa, od strony ogrodu, B – główna, północna elewacja rezydencji, C – fragment przedsionka

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2010.

Willa Floriana Hernycha (ryc. 11), właściciela zakładów tekstylnych, została wybudowana jako dom rodzinny w latach 1906–1907 według projektu firmy Matěja Blechy. Pracami kierował brat Floriana, Josef. Obiekt stanowi przykład bogatej odmiany secesji z elewacjami ozdobionymi wieloma motywami roślinnymi. O znaczeniu właścicieli świadczy lokalizacja naprzeciwko najważniejszej z należących do nich fabryk, ale równocześnie w historycznym centrum miasta, jedną przecznicę od rynku, przy skrzyżowaniu ważnych ulic³⁵. Pierwotny projekt nie został w pełni zrealizowany, ale odstępstwa były niewielkie (np. zamiana poddasza w powierzchnię użytkową, pewne wyjątki w fasadach). Willa z obecnej perspektywy jest niezwykle cenna dlatego, że nie była nigdy w znaczący sposób przebudowywana. Jedynie w 1927 r. dostawiono ogród zimowy, zaś w latach 1952–1953 przebudowano sąsiednie wejście. W latach 80. XX w. zmniejszył się za to ogród, którego część została przeznaczona pod budowę ośrodka kultury. Inną sprawą pozostaje zaniedbanie budynku, szczególnie szybko postępujące po odebraniu willi Hernychom przez władze komunistyczne w 1951 r. Od tego czasu była ona siedzibą różnych organizacji, m.in. komunistycznych związków zawodowych (czes. *Revoluční odborové hnutí*), szkoły muzycznej, biblioteki, szkoły podstawowej, a od 1971 r. – wspomianej już Izby Pamięci Tradycji Rewolucyjnych [*Hernychova vila* b.r.w.].

Choć muzeum w Ústí nad Orlicí ma charakter ogólny, nie przygotowało praktycznie żadnej stałej wystawy. W zabytku eksponowane są różne wystawy czasowe, bazujące na zbiorach własnych oraz pożyczonych z innych placówek. W tym przypadku wnętrza rezydencji fabrykanckiej są więc tylko tłem, ale jednocześnie dla niektórych zwiedzających

³⁵ By postawić willę, Hernychowie musieli wyburzyć cztery domy należące do Anny Pitrovej, której wypłacili odszkodowanie, i rodziny Vrbických, dla której w 1907 r. wybudowali w zamian dwa domy mieszkalne na obrzeżach miasta [*Hernychova vila* b.r.w.].

to one stanowią główną atrakcję muzeum. Dostępne są właściwie wszystkie pomieszczenia reprezentacyjne, w szczególności ogromny hall z samonośnymi schodami. Wnętrza są tylko częściowo wyposażone, ale dzięki pieczołowicie przeprowadzonej restauracji (parkiety, drzwi, boazerie, wewnętrzne żaluzje, zdobienia, żeliwny żyrandol, kandelabry) całość stwarza bardzo dobre wrażenie. Atrakcyjnym elementem zwiedzania jest możliwość wejścia na wieżę willi, z której rozpościera się – co prawda dość ograniczony – widok na bezpośrednie otoczenie zabytku, fragmenty miasta oraz wznoszące się nad nim góry (w szczególności na Andrlův chlum, 559 m n.p.m., z wieżą widokową). W piwnicy willi działa restauracja.

Muzeum Miejskie w Jaroměřu powstało zapewne w tym samym roku co placówka w Ústí nad Orlicí (1883 r.). Przez pierwsze pół wieku istnienia zbiory często zmieniały lokalizację, a kolejne pomieszczenia niekoniecznie spełniały oczekiwania muzealników. Dopiero w 1946 r. muzeum uzyskało stałą siedzibę w dawnym domu handlowym rodziny Wenke (ryc. 12A), stanowiącym jeden z bardziej znanych przykładów czeskiej architektury XX w. (szerzej o obiekcie poniżej). W latach 1956–1961 przy współpracy praskiego Muzeum Narodowego powstały stałe ekspozycje: archeologiczna i – utrzymana w duchu propagandy komunistycznej – dotycząca feudalizmu. Kolejne stałe wystawy nie miały już charakteru ideologicznego, prezentowały bowiem sztukę twórców związanych z miastem – płaskorzeźby i medaliony Otokara Španiela (otwarta w 1961 r.) i rzeźby Josefa Wagnera (1962 r.). Co ciekawe, w połowie lat 60. XX w. władze miasta planowały powtórnie przeznaczyć ówczesny budynek muzeum na funkcje handlowe, do czego ostatecznie nie doszło, ale – być może z przyczyn politycznych – w latach 70. XX w. zlikwidowano obie galerie rzeźby. Po pewnych zmianach udało się je przywrócić, wzbogacając jednocześnie o prace innego jaroměřskiego artysty, J. Šímy. W ten sposób ukształtował się układ ekspozycji w domu Wenke'go obowiązujący do dziś, ze stałymi wystawami rzeźby na piętrze oraz wystawami czasowymi na parterze i także częściowo na piętrze. Powstają one zarówno w oparciu o zbiory własne (głównie archeologiczne z regionu Jaroměřska, etnograficzne z XVIII i XIX w., obrazy, rzeźby, fotografie, kolekcję plakatów, militaria) i użyczone z innych instytucji [*Historie b.r.w.*].

Od połowy lat 80. XX w. pracownicy jaroměřskiego muzeum przygotowywali typowo historyczną wystawę dotyczącą Jaroměřa i Josefova³⁶, która miała zostać zainstalowana na pierwszym piętrze neorenesansowego josefovskiego ratusza. Ze względu na skomplikowane prace remontowe w tym zabytku (odrestaurowano m.in. freski na stropach i sztukaterie) udało się to zrealizować dopiero w maju 1998 r. [*Historie b.r.w.*]. W 2015 r. wystawa ta została przeniesiona do jednego z budynków koszar. Dzięki temu zwiększyła się powierzchnia wystawiennicza (co było wskazane, biorąc pod uwagę liczbę eksponatów), ale dla turystów przestały być dostępne atrakcyjne zabytkowe wnętrza dawnej siedziby władz. Wydaje się, że warto było utrzymać ograniczoną ekspozycję w ratuszu, chociażby z racji jego reprezentacyjnego położenia. Jaroměřskie muzeum opiekuje się też fragmentami fortyfikacji XVIII-wiecznej austriackiej twierdzy Josefov – częścią podziemnych korytarzy, niektórymi obiektami naziemnymi wraz z otoczeniem oraz częścią bastionu nr 1 z kazamatami³⁷ [*Pevnost Josefov b.r.w.*]. Zwiedzanie odbywa się wyłącznie z przewodnikiem przy świetle świec, czyli podobnie jak w czasach józefińskich. W pawilonie wejściowym do podziemi przygotowano niewielką wystawę plansz dotyczących historii twierdzy.

³⁶ Josefov to dawna twierdza austriacka z lat 1780–1787, po II wojnie światowej zajęta przez wojska rosyjskie, obecnie administracyjnie południowa dzielnica Jaroměřa. Współcześnie jest tylko fragmentarycznie zagospodarowana, m.in. część dawnych koszar zamieniono w mieszkania socjalne (głównie dla ludności romskiej), najcenniejsze fragmenty twierdzy wykorzystano zaś do organizacji trasy turystycznej.

³⁷ W jednym z pomieszczeń bastionu zorganizowano lapidarium z oryginałami rzeźb Matyáša Bernarda Brauna, przeniesionymi tu z barokowego szpitala Kuks [por. Hrubý i in. 1990, s. 32–34; Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 82–83].

Ryc. 12. Muzeum Miejskie w Jaroměřu: A – widok ogólny dawnego domu handlowego Wenke’go, dziś siedziby muzeum, B, C – świetlik pomiędzy parterem i pierwszym piętrem
Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2012.

Jak wspomniano wyżej, dom handlowy Wenke’go (firma „Wenke i syn”) jest uznawany za jeden z najznamienszych przykładów czeskiej – lub nawet europejskiej – architektury XX w. Został wybudowany w latach 1910–1911 według projektu architekta Josefa Gočára³⁸. Była to z jednej strony odpowiedź na potrzeby firmy, która posiadała zbyt mało powierzchni handlowej, a z drugiej – wyraz zainteresowania Josefa Wenke’go nowymi trendami w architekturze (wcześniej odbył podróż po Europie, odwiedzając różne domy handlowe). Powstały obiekt uznawany jest za zapowiedź czeskiego kubizmu, znacznie wyprzedzający swoją epokę nowymi materiałami i metodami konstrukcji. Częściowo przewieszona fasada szokowała wówczas użyciem dużej ilości żelaza i szkła na parterze i pierwszym piętrze, ale te nowoczesne środki wyrazu kontrastowały z klasyczną formą drugiego piętra. Wewnątrz, pomiędzy parterem a pierwszym piętrem, zaprojektowano owalny świetlik (ryc. 12B, C). Sala wejściowa wyróżnia się żyrandolem i malowidłami na stropie. Architekt Josef Gočár był również autorem niezachowanego wyposażenia wnętrza – czarno-brunatnych regałów i lad, które korespondowały z kasetonowym stropem. Wartościowa jest też winda,

³⁸ Josef Gočár (ur. 13. marca 1880 r. w Semíně koło Přelouča, zm. 10 września 1945 r. w Jičinie) – czeski architekt i urbanista, w latach 1911–1915 tworzył głównie projekty wnętrz, mebli i innych elementów wyposażenia, zaś w latach 1927–1928 opracował nowy plan Hradca Králové, dzięki czemu dawna twierdza zamieniła się w podziwiany „salon Republiki”. W 1924 r. został profesorem Akademii Sztuk Pięknych (czes. *Akademie výtvarných umění*) w Pradze, a cztery lata później został jej rektorem. Stworzył około 400 projektów, z czego ponad połowa została zrealizowana. Wśród jego prac znajdują się budynki banków (*Anglobanka*, *Banka Československých legií*) i *Dům U černé Matky Boží* w Pradze czy budynek Anglo-Czechosłowackiego Banku (czes. *Anglo-československá banka*), kompleks szkół podstawowej i zawodowej, urząd skarbowy i inne budynki administracyjne w Hradcu Králové. Był bardzo wszechstronny – poza obiektami użyteczności publicznej projektował dystrybutory paliw, domy mieszkalne, wille czy kolonie domków pracowniczych. Za czasów okupacji hitlerowskiej naraził się władzom, pozwalając nocować w swojej pracowni młodym ludziom. W tym okresie jego projekty nie były już realizowane. Przypuszcza się, że być może te niepowodzenia spowodowały jego przedwczesną śmierć. Pochowany został wśród najbardziej zasłużonych Czechów na Cmentarzu Wyszehradzkim w Pradze [*Historie b.r.w.*].

która zawoziła klientów na drugie piętro. Po wielu latach, kiedy była popsuta, została w 2001 r. naprawiona, jednak ze względu na zabytkowy charakter nie jest regularnie wykorzystywana [Historie b.r.w.].

Frekwencja zwiedzających w wybranych muzeach regionalnych

Frekwencja w analizowanych powyżej muzeach jest bardzo zróżnicowana (tab. 9), co wynika z szeregu czynników: wielkości placówki, znaczenia turystycznego miejscowości, w której dana placówka się znajduje, jej położenia względem głównych kierunków przemieszczania się turystów czy charakteru eksponowanych w niej wystaw (zarówno jeśli chodzi o konkretną tematykę, jak i sposób przekazu informacji). Pozytywna rola trzech pierwszych spośród wymienionych czynników jest doskonale widoczna w przypadku głównej siedziby Czeskiego Muzeum Srebra (*Hrádek* w Kutnej Horze), gdzie pomimo oferowania bardzo tradycyjnej w formie, a miejscami nawet przestarzałej wystawy frekwencja jest bardzo wysoka (w 2014 r. największa spośród analizowanych obiektów). Decyduje o tym – wspomniane już – wpisanie dwóch kościołów w tym mieście na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturalnego UNESCO (co przyciąga wielu turystów kulturowych, także z zagranicy), położenie w otoczeniu Pragi, a jednocześnie lokalizacja tegoż muzeum przy najpopularniejszej trasie do jednej ze słynnych świątyń. Po części potwierdza to też relatywnie duża liczba zwiedzających w niewielkiej filii wspomnianego muzeum w Kamiennym Domu, stojącym przy jednym z głównych placów Kutnej Hory. Z drugiej strony małe instytucje, położone w mniej popularnych turystycznie miejscowościach, są odwiedzane przez znacznie mniejszą liczbę osób (np. Broumov, Police nad Metují³⁹, Hranice). Ich sytuacja wiąże się też ściśle z niewielkim finansowaniem uzyskiwanym od lokalnych władz. Zależność między charakterem (nowoczesnością) wystawy a frekwencją uwidacznia się, gdy porówna się z jednej strony muzea w Jeseníku i Znojmie, które cały czas modernizują swoje ekspozycje, dostając za to liczne nagrody (zwłaszcza Jeseník), zaś z drugiej – placówki w Děčínie (główna siedziba w pałacyku myśliwskim), Hranicach (w ratuszu) i Jaroměři (w dawnym domu handlowym), w których można zobaczyć bardzo tradycyjne w formie wystawy, eksponowane już od wielu lat.

Ze względu na wielość czynników oddziałujących na frekwencję w muzeach trudno jednoznacznie określić, jaką rolę pełni w tym względzie zabytkowa siedziba oraz sposób i zakres nawiązania do jej charakteru. Wyrażna zależność widoczna jest w przypadku filii Muzeum Regionu Valašsko, która mieści się w pałacu w Lešnej u Valašského Meziříčí. Odtworzenie historycznych wnętrz pozwoliło tam na przyciągnięcie tak wielu zwiedzających, że miejsce to należy do najbardziej popularnych atrakcji turystycznych Republiki Czeskiej [Kołodziejczyk 2016, s. 41–42]. Spośród obiektów wymienionych w tab. 9 w 2014 r. wyróżniało się ono trzecią największą liczbą zwiedzających. W przypadku innych placówek określenie tych relacji wymaga dalszych szczegółowych badań, w tym ankietowych prowadzonych wśród osób odwiedzających muzea mieszczące się w zabytkach architektury.

³⁹ Zarówno Broumov, jak i Police nad Metují – pomimo posiadania kilku znaczących zabytków – związane są z bardziej z turystyką aktywną w okolicznych górach (skalne miasta) niż turystyką kulturową.

Tab. 9. Frekwencja w latach 2010–2014 w muzeach regionalnych omówionych w tekście

Muzeum wraz z lokalizacją ^{a)}	Frekwencja w poszczególnych latach				
	2010	2011	2012	2013	2014
Broumov – Muzeum Ziemi Broumovskiej (klasztor)	1 750	2 970	2 769	3 984	3 590
Děčín – Muzeum Regionalne (pałac)	10 723 ^{b)}	12 793 ^{b)}	7 715 ^{b)}	5 177 ^{b)}	6 288
Děčín – filia Muzeum Regionalnego w zamku	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1 313
Hranice – Miejskie Muzeum i Galeria (ratusz i synagoga łącznie)	3 665	3 359	3 056	4 178	3 529
Jaroměř – Muzeum Miejskie (siedziba i wszystkie filie łącznie)	31 125	26 645	6 026	2 407	2 618
Jeseník – Muzeum Regionalne (zamek)	26 380 ^{b)}	19 396 ^{b)}	b.d.	22 132 ^{b)}	22 622
Jeseník – filia Muzeum Regionalnego w domu Priessnitz	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	964
Kutná Hora – Czeskie Muzeum Srebra (Hrádek)	105 738 ^{b)}	115 397 ^{b)}	115 215 ^{b)}	99 686 ^{b)}	91 764
Kutná Hora – filia Czeskiego Muzeum Srebra w Kamiennym Domu	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	14 897
Lešná u Valašského Meziříčí – filia Muzeum Regionu Valašsko w pałacu	nieczynne	b.d.	b.d.	b.d.	58 429
Police nad Metují – Muzeum Miasta (klasztor)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	3 759
Ústí nad Orlicí – Muzeum Miejskie (willa Hernycha)	6 268	5 004	5 807	5 756	7 326
Valašské Meziříčí – filia Muzeum Regionu Valašsko w pałacu	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	59 501
Vsetín – Muzeum Regionu Valašsko (pałac)	61 249 ^{b)}	106 341 ^{b)}	176 741 ^{b)}	159 591 ^{b)}	32 908
Znojmo – Muzeum Południowomorawskie (siedziba i wszystkie filie łącznie)	31 549	42 782	53 304	34 326	39 284

Uwagi: a) jeśli któregoś z wymienionych w tekście muzeów nie wyszczególniono w tabeli, oznacza to, że służby statystyczne nie przygotowały dla niego danych o frekwencji za żadne z lat 2010–2014; b) dane sumaryczne dla całego muzeum łącznie ze wszystkimi filiami (podawane przy głównej siedzibie, nie przy filiach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2010 b.r.w.*; *Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2011 b.r.w.*; *Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2012 b.r.w.*; *Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2013 b.r.w.*; *Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2014 b.r.w.*

Wnioski

Spośród ogromnej liczby dobrze zachowanych zabytków architektury w Republice Czeskiej duża część znajduje się – na różnych podstawach prawnych – w zarządzie muzeów regionalnych. Obiekty te są wykorzystywane na wiele sposobów. Z jednej strony wnętrza historycznych siedzib stanowią tylko miejsce ekspozycji zbiorów, nie pełnią żadnej roli w przekazie skierowanym do zwiedzającego. Może mieć to miejsce w placówkach, którym ograniczone środki finansowe nie pozwalają na wyposażanie wnętrz tak, żeby przypominały o swoim dawnym przeznaczeniu, które stawiają sobie inne cele lub które zarządzają obiektami formalnie zabytkowymi, ale znacznie przekształconymi, pozbawionymi cech stylowych. Przyczyną tego mogą być też ograniczone możliwości lokalowe zabytkowej siedziby. Z drugiej jednak strony w części muzeów próbuje się odtwarzać wygląd historycznych wnętrz, czego najlepszym przykładem jest kilkakrotnie już wspominamy pałac w Lešnej u Valašského Meziříčí, gdzie mamy do czynienia z prawie kompletną rekonstrukcją

komnat reprezentacyjnego skrzydła w oparciu o zachowane materiały archiwalne (w tym przypadku zwiedzanie tych sal jest główną przyczyną odwiedzin, która przyćmiła pozostałe wystawy – informacja na podstawie rozmów z pracownikami muzeum). Z reguły takie podejście dotyczy obiektów, w których choć częściowo zachował się wystrój wnętrz lub jego przywrócenie ze względu na unikatowe cechy jest szczególnie pożądane (np. secesyjna willa fabrykanta w Ustí nad Orlicí, która jest wyróżniającym się przykładem rezydencji miejskiej z początku XX w., tym bardziej, jeśli weźmie się pod uwagę jej lokalizację w raczej niewielkim mieście). Warto zaznaczyć, że praktyka ta dotyczy zarówno muzeów dużych, o zasięgu ponadlokalnym (np. Muzeum Regionu Valašsko, które zarządza łącznie dwoma pałacami z częściowo odtworzonymi komnatami), jak i mniejszych placówek położonych w prowincjonalnych miejscowościach (np. Muzeum Miasta Police nad Metují w klasztorze, gdzie można zwiedzić wyposażoną kaplicę opacką wraz z przyległymi pomieszczeniami).

Odpowiednie wykorzystanie historycznego charakteru siedziby muzeum regionalnego wydaje się istotnym aspektem jego działalności, tym bardziej, jeśli uzmysłowimy sobie, że tego typu placówki są ważnym celem wycieczek kulturowych. Można przypuszczać, że turyści, udając się do pałacu czy klasztoru, mają nadzieję zobaczyć we wnętrzach choć część dawnego splendoru. Mogą więc poczuć się zawiedzeni, jeśli w środku będą czekały na nich tylko witryny z równo poukładanymi eksponatami. Nie każdy bowiem zadaje sobie trud, by wcześniej zapoznać się z ofertą danego muzeum regionalnego, często zwiedza się je jako jedną z kolejnych atrakcji. Turysta udaje się w końcu do dawnej rezydencji czy siedziby bogatego zakonu, niekoniecznie interesując się, jakie funkcje obiekt pełnił po usunięciu szlacheckiego właściciela lub zgromadzenia duchownego i w jakim stopniu był on potem przebudowywany. W związku z tym wydaje się wskazane, aby muzea mieszczące się w obiektach zabytkowych przynajmniej w minimalnym stopniu nawiązywały do historii zabytku, w którym się mieszczą. Jest to stwierdzenie banalne, ale jak pokazują zaprezentowane przykłady czeskie – ale także wiele muzeów polskich – nie zawsze jest to realizowane. Takie nawiązanie można zrealizować na kilka sposobów, które zostaną tu zaprezentowane w kolejności od najmniej do najbardziej zaawansowanego:

- podstawowym zabiegiem powinno być przygotowanie wystawy złożonej z kilku lub kilkunastu paneli interpretacyjnych dotyczących rozwoju architektonicznego budowli i/lub dokonań ważniejszych osób z nią związanych, ewentualnie można zaprezentować eksponaty bezpośrednio lub pośrednio związane z obiektem, np. portrety właścicieli, drobne elementy wyposażenia wnętrz, dokumenty;
- jeśli warunki lokalowe i finansowe na to pozwalają warto przygotować dla zwiedzających przynajmniej jedno pomieszczenie z wystrojem i wyposażeniem zgodnymi z jego wyglądem historycznym albo przynajmniej duchem epoki, których dany budynek przeżywał swój największy rozwój; w sali tej można wyeksponować niektóre ze zbiorów muzeum, niekoniecznie bezpośrednio związane z obiektem, ale wpisujące się w jego stylistykę i metrykę;
- wspomniane wyżej jedno lub kilka pomieszczeń z odtworzonym wyposażeniem może stać się częścią stałej wystawy prezentującej warunki życia rycerstwa, szlachty, zakonników, kleru, mieszczan lub fabrykantów w konkretnym okresie historycznym;
- zrekonstruowane wnętrza mogą być też elementem wystawy poświęconej jakiejś osobie, prezentując sytuację społeczną i stylistykę okresu, w którym żyła;
- jeśli siedziba muzeum jest odpowiednio duża, to – dysponując odpowiednimi funduszami – można odtworzyć cały ciąg pomieszczeń, np. w dawnym reprezentacyjnym skrzydle lub prywatnym apartamencie, urządzając regularną trasę do zwiedzania z przewodnikiem; doświadczenia czeskie pokazują, że taka oferta cieszy się dużym powodzeniem, przyciągając nie tylko mieszkańców regionu, ale także licznych turystów.

Do ważnych zadań placówek muzealnych zalicza się obecnie dostarczanie wrażeń, przeżyć i doświadczeń zwiedzającym. A to jest możliwe właśnie poprzez nawiązanie do historycznej siedziby, osób ją zamieszkujących lub pracujących w niej (nie tylko arystokracja czy zakonnicy, ale też służba, pracownicy majątku), znaczenia obiektu dla rozwoju gospodarczego okolicy, wydarzeń z nim związanych. Muzealnicy mogą oddziaływać na swoich gości, angażować ich w procesy interpretacji za pomocą atrybutów bardziej materialnych, a jednocześnie pobudzających wyobraźnię – zwłaszcza na dzieci bardziej oddziałują wyposażone wnętrza czy portrety niż tablica z tekstem i zdjęciami, co jest niestety częstym sposobem przekazywania informacji w wielu tradycyjnych placówkach. Zabytkowe siedziby dają duże pole do zarządzania, wykorzystywania i interpretacji zbiorów, której celem jest edukacja społeczeństwa (społeczności lokalnej, ale także turystów). Wiąże się to ze współczesnym podejściem określanym jako „nowa muzeologia”. Zgodnie z nim zmianie uległa rola pełniona przez muzeum: „ze strażnika zbiorów przekształciło się ono w ich zarządcę, którego zadaniem jest popularyzacja wiedzy” [Janus 2015, s. 13; por. Laskowska 1996]. Autentyczne lub choćby tylko zainscenizowane wnętrza pozwalają na osadzenie przedmiotów lub zdarzeń w szerszym kontekście kulturowym lub historycznym. Promowane tu podejście wpisuje się także w inną charakterystykę współczesnego muzealnictwa – kładzenie większego nacisku na poziom lokalny, co koresponduje z regionalnym charakterem omawianych w pracy placówek. Stąd budowanie narracji muzeum wokół konkretnego budynku, związanych z nim historii i ludzi. Jako przykład tzw. „topograficznego zwrotu w muzealnictwie” [Wacięga 2016] często podaje się ekomuzea, ale w tendencję tę jednocześnie doskonale wpisują się właśnie muzea regionalne.

W każdym z wyżej wymienionych przypadków „wykorzystania” zabytkowej siedziby należy pamiętać o celach funkcjonowania muzeum regionalnego, które powinno dbać o szeroko pojęte dziedzictwo regionu i je w atrakcyjny sposób upowszechniać. Historyczne wnętrza nie powinny więc przyćmić (regularnych) wystaw, mogą stać się jednak ich atrakcyjnym uzupełnieniem. Nie należy traktować tych dwóch sposobów wykorzystania przestrzeni wystawienniczej na zasadzie opozycji. Po pierwsze, mogą one się w płynny sposób przenikać, zwłaszcza jeśli wystawa stała w jakimś stopniu nawiązuje do dziejów zabytku. Po drugie, w odtwarzanych wnętrzach wykorzystuje się przedmioty będące własnością muzeów, często wiele lat leżące w magazynach i przez nikogo nieoglądane. Jest to szansa na nadanie im „drugiego życia”. Przykładem takiego podejścia są plany wyposażenia wnętrza zamku Książ koło Wałbrzycha meblami pochodzącymi z Muzeum Narodowego we Wrocławiu, które zalegają w piwnicach i często nie były jeszcze nigdy eksponowane. Odpowiednio przygotowana oferta muzeów regionalnych powiązana z zabytkowym charakterem ich siedzib może stanowić istotną atrakcję dla turystów kulturowych. Pozwala bowiem na dokładniejsze poznanie odwiedzanych regionów lub miast, ważnych osób z nimi związanych lub warunków życia na tych terenach w dawnych czasach. W muzeach, które w umiejętny sposób wykorzystują swoją zabytkową siedzibę, turyści (ale oczywiście także mieszkańcy) mogą jednocześnie odkryć wartościowe działa architektury czy sztuki, jak i zaznajomić się z historią i kulturą regionu.

Bibliografia

- Černohous A., 2012, *Czech-Saxon Switzerland barrier-free*, Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko, Krásná Lípa
- Českosaské Švýcarsko, Šluknovsko: *turistická mapa 1:40 000*, 2015, SHOCart, Vizovice
- Czechowicz B., 2006, *Zamek w Jeseniku*, „Sudety. Przyroda, Kultura, Historia”, 3(60)/2006, s. 12–13
- Děčín a okolí. *Výlety pro pěší: turistické informace*, 2015, Statutární město Děčín, Děčín
- Expozice, b.r.w., www.muzeumbilavoda.cz/o-nas/expozice/ [31.05.2016]
- Expozice osidlování Vidnavska, b.r.w., www.vidnava.cz/component/k2/k/59?Itemid=73 [31.05.2016]
- Expozice ptactva, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/expozice-ptactva/9/5/0> [31.05.2016]
- Galerie, b.r.w., http://mmghranice.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=112266&id_obce=12112 [31.05.2016]
- Hauk J., b.r.w., *Z historie Vodní tvrže v Jeseniku*, [w:] Vodní tvrz Jeseník, Vlastivědné muzeum Jesenicka w Jeseniku, Jeseník, s. 5–7
- Hernychova vila, b.r.w., www.muzeum-uo.cz/o-muzeu/hernychova-vila [31.05.2016]
- Historie, b.r.w., www.muzeumjaromer.cz/historie.htm [31.05.2016]
- Historie děčínského muzea, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/historie/13/13> [31.05.2016]
- Historie lapidária, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/lapidarium-trojice/historie/ [31.05.2016]
- Historie muzea Ústí nad Orlicí, b.r.w., www.muzeum-uo.cz/o-muzeu/historie-muzea [31.05.2016]
- Historie muzea Znojmo, b.r.w., www.muzeumznojmo.cz/O-muzeu/Historie-muzea [31.05.2016]
- Historie zámku Děčín, b.r.w., www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6 [06.11.2015]
- Historie zámku Valašské Meziříčí, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-kinskyh/historie/ [31.05.2016]
- Historie zámku Vsetín, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-vsetin/historie-zamku/ [31.05.2016]
- Hrádek – České muzeum stříbra a středověký stříbrný důl, b.r.w., www.cms-kh.cz/hradek-muzeum-a-stredoveky-dul [31.05.2016]
- Hrubý V., Paukrtová Z., Paukrt V., Svoboda L., Životská J., 1990, *Hrady a zámky východních Čech*, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice
- Janus K., 2015, *Muzea i ludzie*, [w:] Banaś A., Janus K. (red.), *Laboratorium muzeum. Społeczność*, Muzeum Warszawy, Warszawa, s. 9–19
- Kamenný dům – stálé expozice, b.r.w., www.cms-kh.cz/kamenny-dum-expozice [31.05.2016]
- Kołodziejczyk K., 2011a, *Rychlebské hory (3): Stare Miasto pod Śnieżnikiem*, „Sudety. Przyroda, Kultura, Historia”, 4(121)/2011, s. 10–12
- Kołodziejczyk K., 2011b, *Rychlebské hory (10): Bílá Voda*, „Sudety. Przyroda, Kultura, Historia”, 11(128)/2011, s. 15–17
- Kołodziejczyk K., 2012a, *Rychlebské hory (12): Vidnava*, „Sudety. Przyroda, Kultura, Historia”, 1(130)/2012, s. 8–11
- Kołodziejczyk K., 2012b, *Rychlebské hory (16): Lipová-lázne i Horní Lipová*, „Sudety. Przyroda, Kultura, Historia”, 5(134)/2012, s. 9–13
- Kołodziejczyk K., 2015, *Zagospodarowanie zorganizowanych punktów wejściowych na szlaki turystyczne*, „Folia Turistica”, 35, s. 83–114
- Kołodziejczyk K., 2016, *Jak to się robi w Republice Czeskiej? Trzy przykłady restauracji i turystycznego wykorzystania zabytkowych obiektów rezydencjonalnych*, „Turystyka Kulturowa” (www.turystykakulturowa.org), nr 2/2016 (marzec–kwiecień 2016), s. 6–45
- Kultura České Republiky v číslech. *Vybrané údaje ze statistických šetření*, 2015, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Laskowska J., 1996, *Nowe tendencje w muzealnictwie*, „Konteksty: Polska Sztuka Ludowa”, t. 50, z. 1–2, s. 66–75.
- Lyko A., b.r.w., *Oddělení živé přírody Jesenicka aneb expozice fauny a flóry Jesenicka*, [w:] Vodní tvrz Jeseník, Vlastivědné muzeum Jesenicka w Jeseniku, Jeseník, s. 13–14
- Mazurski K. R., 2000, *Miłość i dramaty królowny Marianny*, Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK „Sudety”, Wrocław
- Město na louce, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/mesto-na-louce/12/5/0> [31.05.2016]
- Minoristký klášter, b.r.w., www.muzeumznojmo.cz/Minoristky-klaster [31.05.2016]

- Model města*, b.r.w., http://mmghranice.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=112259&id_obce=12112 [31.05.2016]
- Moravská brána, Oderské vrchy. Turistická mapa 1:50 000*, 2010, SHOCart, Vizovice
- Muzejní expozice na děčínském zámku*, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/articlesection/stale-expozice-na-zamku/9/0/0> [31.05.2016]
- Muzeum*, b.r.w., www.stare mesto.info/turisticke-informacni-centrum/turisticke-informace/muzeum/ [31.05.2016]
- Muzeum a galerie Hranice*, b.r.w., <http://mmghranice.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=67027&lng=0&menu=> [31.05.2016]
- Muzeum Broumovska. Benediktinské opatství sv. Václava*, b.r.w., Město Broumov, Broumov (materiały promocyjne Muzeum Broumovska)
- Muzeum Broumovska: stálá expozice*, b.r.w., <http://muzeum.broumovsko.cz/index.php?lang=cz> [31.05.2016]
- Muzeum města Police nad Metují*, b.r.w., <http://rmn.wz.cz/Muzeum-mesta-Police-nad-Metuji.html> [31.05.2016]
- Muzeum Vidnavska*, b.r.w., www.jeseniky.net/muzeum-vidnava [31.05.2016]
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2010*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2011*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2012*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2013*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2014*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Nebeský R., 2003, *Morawy Południowe. Na winnych ścieżkach*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków
- Neubauerová M., b.r.w., *Oddělení historie VMJ v Jeseníku a jeho nejvýznamnější sbírky*, [w:] Vodní tvrz Jeseník, Vlastivědné muzeum Jesenicka w Jeseníku, Jeseník, s. 7–9
- Otruba I., Ptáček J., Švorc L., 2007, *101 našich nejkrásnějších zahrad a parků*, Nakladatelství Pavel Dobrovský – BETA, Praha
- Pevnost Josefov*, b.r.w., www.josefov.com [20.06.2016]
- Podkrkonoší. Turistická mapa 1:50 000*, 2006, SHOCart, Vizovice
- Podyjí a Vranovská přehrada. Soubor turistických map 1:50 000*, 2007, TRASA – obchodní společnost Klubu českých turistů, Praha
- Pravěcí zemědělci*, b.r.w., [www.muzeumznojmo.cz/Expozice/Pravěcí-zemědělci](http://www.muzeumznojmo.cz/Expozice/Praveci-zemedelci) [31.05.2016]
- Region bez hranic. Města a obce Českosaského Švýcarska*, b.r.w., Krajský úřad Ústeckého kraje, Ústí nad Labem
- Stálé expozice lapidária*, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/lapidarium-trojice/stale-expozice/ [31.05.2016]
- Stálé expozice Valašské Meziříčí*, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-kinsky/stale-expozice/ [31.05.2016]
- Stálé expozice Vsetín*, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-vsetin/stale-expozice/ [31.05.2016]
- Statistics on culture 2014: Basic statistical data about the activities of cultural facilities in the Czech Republic*, 2015, red. Radová J., Richtr J., National Information and Consulting Centre for Culture, Centre for Culture Information and Statistics, Praha
- Synagoga*, b.r.w., <http://mmghranice.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=42006&lng=0&menu=> [31.05.2016]
- The Results of the Account of the Culture of the Czech Republic for 2010, 2012*, Czech Statistical Office, National Information and Consulting Centre for Culture, Centre for Culture Information and Statistics, Praha
- Tinzová B., 1999, *Vincenz Priessnitz i uzdrowisko Gräfenberk*, Vlastivědné muzeum Jesenicka w Jeseníku, Jeseník (przewodnik po wystawie w Muzeum V. Priessnitza)
- Umění baroka*, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/umeni-baroka/25/1/0> [31.05.2016]
- Vlastivědné muzeum Jesenicka*, b.r.w., www.muzeum.jesenik.net/ [31.05.2016]

- Vystoupil J., Šauer M., 2012, *Geography of tourism of the Czech Republic*, [w:] J. Wyrzykowski, K. Widawski (red.), *Geography of tourism of Central and Eastern Europe countries*, Institute of Geography and Regional Development, University of Wrocław, Wrocław, s. 103–139
- Vývoj lodní dopravy na Labi*, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/vyvoj-lodni-dopravy-na-labi/7/5/0> [31.05.2016]
- Wacęga S., 2016, *Współczesne inspiracje muzeologiczne – relacja z pierwszej szkoły letniej w Czechach*, <http://muzeoblog.org/2016/09/06/inspiracje2016/> [18.12.2017]
- Z historie muzea*, b.r.w., www.muzeumbilavoda.cz/o-nas/z-historie-muzea/ [31.05.2016]
- Základní statistické údaje o kultuře v České Republice 2014: I. díl – kulturní dědictví: muzea, galerie a památkové objekty*, 2015, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Zámecká zbrojnice*, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/muzejni-expozice-na-zamku/24/1/0> [31.05.2016]
- Zámek Kinských Valašské Meziříčí*, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-kinskych/ [31.05.2016]
- Zámek v proměnách doby*, b.r.w., <http://muzeumdc.cz/article/zamek-v-promenach-doby/26/1/0> [31.05.2016]
- Zámek Vsetín*, b.r.w., www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-vsetin/ [31.05.2016]
- Zlínsko, Hostýnské a Vizovické vrchy. Turistická mapa 1:50 000*, 2013, SHOCart, Vizovice
- Znojemský hrad*, b.r.w., www.muzeumznojmo.cz/Expozice/Znojemsky-hrad [31.05.2016]

Regional museums in the Czech Republic – variety of approaches to historic seats

Key words: museum, homeland studies, monument, facilitation, Czech Republic

Abstract

In the paper there were analysed regional museums in the Czech Republic that are located in historic buildings: castles and palaces, cloisters and temples, as well as in town halls, tenement-houses and urban residences. The aim of the work is to determine a role, that a historic seat – precisely its interiors – can play in the narration of a museum (only a background for displayed collection, integral part of an exposition or the main attraction enticing visitors). The article has mainly a reviewable character. Analyses proved a considerable variety of approaches in the studied topic and their effect is a set of suggested standards for facilitation of historic seats while creating offers of regional museums. Materials for the work were gathered by the author while his trips to the Czech Republic, as well as from literature and websites of individual institutions (to actualise information). To study the topic more thoroughly were presented some basic statistical data concerning – among other things – the number of museums in the whole country, the number of permanent and temporal exhibitions, exhibitions' surface, museums' additional activities, finances, but also – probably the most important – the number of visitors.